

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 12 (Eylül/September 2023), s. 207-226.
Geliş Tarihi-Received: 20.08.2023
Kabul Tarihi-Accepted: 03.09.2023
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1346627

Vâsita'nın Molla Câmî Dîvânı Şerhi

Molla Cami's Diwan Exegesis of Vasita

Seyit YAVUZ*

Öz

Klasik Türk edebiyatı araştırmalarının önemli kollarından biri de şerhlerdir. Edebiyat tarihimizde manzum ya da mensur birçok farklı türde eser üzerine şerhler yazılmıştır. Bu eserler arasında dîvân, mesnevî, manzum sözlük, mantık, belâgat ve bazı müstakil şiirler akla ilk gelenlerdir. Şerhler kimi zaman bir eserin okuyanlar tarafından daha iyi anlaşılması, muğlak veya kapalı yanlarının açığa kavuşturulması amacıyla kimi zaman da ikinci dil öğrenimine katkı sunması için kaleme alınmışlardır. Türk edebiyatı tarihinde bilhassa Hâfız-ı Şirazi, Molla Câmî, Urfi-i Şirazi gibi ünlü Fars şairlerinin eserlerine birçok şârih tarafından şerhler kaleme alınmıştır. Vâsita tarafından kaleme alınan şerh de Fars şair Abdurrahmân Câmî'nin Dîvân'ı üzerine yazılmıştır. Vâsita hakkında dönemin biyografik ve tarihî kaynaklarında herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Arapça ve Farsçayı iyi bildiği, tasavvufu alakalı bazı temel konulara da hâkim olduğu şerhten hareketle tahmin edilmektedir. Bu çalışmada ilk olarak şerhlerle ilgili genel bilgi verilecek, ardından Vâsita'nın hayatına dair değerlendirmeler aktarılacaktır. Daha sonra İstanbul Araştırmaları Enstitüsü ve Zeytinöğlü İlçe Halk Kütüphanesindeki nüshalar tanıtılacak, şârihin dil ve üslup özellikleri ile şerh metoduna dair tespitler aktarıldıktan sonra bazı şiirlerin şerhlerine yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı Tarihi, Metin şerhi, Vâsita, Molla Câmî.

Abstract

One of the important sections of classical Turkish literature researches is exegeses. In our literary history, exegeses have been written on many different types of works in verse or prose. Among these works diwan, masnavi, verse dictionary, science of logic, rhetoric and some independent poems are the first ones that come to find. Exegeses are sometimes written in order to better understand a work by the reader, to clarify its unclear or closed directions, and sometimes to contribute to second language learning. In the history of Turkish literature, many annotator have written exegeses on the works of famous Persian poets such as Hafız-ı Şirazi, Molla Cami, Urfi-i Şirazi. The exegesis written by Vasita was also written on the Divan of Persian poet Abdurrahman Cami. There is no information about Vasita in the biographical and historical sources of the period. Based on the exegesis, it is presumed that he knows Arabic and Persian well, and that he has a good command of some basic subjects related to Sufism. In this study, firstly general information about the exegeses will be given, and then the considerations about Vasita's life will be conveyed. The manuscript in the Istanbul Resarch Institute and Zeytinoglu District Public Library will be introduced, and after the characteristics of language and style, the determinations about the annotation method of the commentator will be given, the annotations of some poems will be stated.

* Dr. Öğr. Üyesi, Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: Seyit.yavuz@erzurum.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5797-5963.

Keywords: Turkish Literature History, Text Exegesis, Vasita, Molla Cami.

Giriş

İnsanoğlu yazı icat edildiğinden beri duygu, düşünce, hayâl ve isteklerini anlatmak, paylaşmak ve sonraki nesillere de aktarmak için farklı tür ve şekillerde eserler kaleme almıştır. Dinî, ilmî, tarihî, edebî, sosyal içerikli onlarca eserin, insanların yaşadıkları dönemi anlama ve anlatma çabalarının bir sonucu olarak meydana geldiği ifade edilebilir. İslâm kültür dairesinde bilhassa dinî metinlerin anlaşılması ve gelecek nesillere de aktarılması için tefsîr, te'vîl, tercüme, hâşiye vb. türdeki eserler ön plana çıkmıştır. *Kur'ân-ı Kerîm*'i ve Hz. Peygamber'in hadîslerini daha iyi anlama gayretlerinin bir sonucu olarak şerhler de mezkûr türdeki eserlerle bir arada zikredilmiştir. Bu sebeple şerhlerin ortaya çıkmasını sağlayan ilk nüvelerin *Kur'ân-ı Kerîm*'i ve hadîs-i şerîfleri anlamak ve anlatmak çabasıyla birlikte görüldüğü söylenebilir. Sözlükte açmak, kesmek, yarmak, ayırmak, parçalamak ifadeleriyle karşılık bulan şerh kelimesi, istilâhî olarak bir metnin üstü kapalı görünen ve ince dikkatlerle anlaşılacak sırlı, bilinmeyen veya nükteli yönlerini bütünden parçaya/cüzden küle veyahut parçadan bütüne/külden cüze şeklinde mısra mısra, beyit beyit ya da satır satır ele alarak açmaya/izah etmeye çalışmaktır. (Yavuz, 2022, s. 405). 2000'li yılların başına kadar bâkir bir alan olarak zikredilen şerh, özellikle son yıllarda üzerinde çokça çalışılan ve araştırma yapılan bir alan hâline gelmiştir. Buna rağmen Türk edebiyatının hâlâ bir şerh sözlüğünün oluşturulamamış olması, bu alanın bugünkü eksikliklerinden biri olsa gerektir. Böyle bir çalışmayı bir kişinin omuzlarına yüklemekten ziyade sahanın önemli isimlerinin yardımlarıyla kurulacak bir komisyon, oldukça müspet bir çalışmanın yapılmasına vesile olacaktır.

Türkiye'de metin şerhi denildiğinde akla gelecek ilk isim hiç şüphe yok ki Ali Nihad Tarlan'dır. Tarlan'ın *Metinler Şerhine Dair*¹ başlıklı yazısı şerhle ilgili neredeyse bütün çalışmalarda muhakkak zikredilmiş ve Tarlan'ın metin şerhi ameliyesi ile ilgili anlattıkları bu çalışmalarda ifade edilmiştir. Zikredilmesi gereken bir diğer çalışma Tunca Kortantamer'in kaleme aldığı *Metinler Şerhine Dair*² başlıklı yazıdır. Kortantamer bu yazısında metin şerhini bir metnin, daha iyi anlaşılabilir diye, o metni başkalarından daha iyi anladığı kanaatinde olan kişiler tarafından açıklanması (Kortantamer, 2004, s. 55) şeklinde tanımlamaktadır. Günümüzde bu tanımın cumhuriyet döneminden sonra yapılan ve modern şerh olarak adlandırılan şerhler için geçerli olabileceğini ifade etmek gerekir. Zirâ bu düşünce her zaman şârihte olmayıp bazen ondan üstün kişilerin ona bir vazife vermesi veya dost ve talebelerinin ondan bir istirahatı neticesinde şerh metni ortaya çıkmaktadır. (İpek, 2019, s. 29). Geleneksel şerhlerde şârihler bu tür iddialardan ziyade belli amaçlar doğrultusunda metin şerh ederler. Yukarıda zikredildiği gibi söz gelimi bir mesnevînin ya da bir şiirin daha iyi anlaşılması bu amaçların başında gelmektedir. Elbette bazı şârihlerin aynı eser üzerine şerh yazması, birinin diğer şerhin eksik yönlerini tamamladığını dile getirmesi ve buna benzer durumların, şârihlerin kendi aralarındaki rekabetin tabîî bir neticesi olduğunu belirtmek gerekir.

Osmanlı dönemi şerh geleneğine bakıldığında bu tür eserlerin kimi zaman eğitim ve öğretimin devam ettiği medrese, mescit veya konaklarda kimi zaman da dergâhlarda ve tasavvuf zümrelerinde okunduğunu/okutulduğunu söylemek mümkündür. Örneğin mevlevî dergâhlarında sıklıkla okutulan *Mesnevî-i Şerîf* şerhleri bazen Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin daha iyi anlaşılması bazen de Farsça öğrenimine yardımcı olması amacıyla

¹ Bu yazı için bk. Ali Nihad Tarlan, *Edebiyat Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1981, s. 189-201.

² Bu yazı için bk. Tunca Kortantamer, *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2004, s. 55-64.

kullanılmıştır. Münferit şiir şerhlerinden Yunus Emre, Hacı Bayram-ı Velî gibi şairlerin tasavvufî remizlerle örülü şiirlerinin şerhleri ise bazı tasavvufî kavramların anlaşılması ve bu kavramların dervişlere öğretilmesi amacıyla okunmuş/okutulmuştur.³ Manzum sözlük şerhleri ise özellikle sıbyan mekteplerinde hedef dilin öğrenimine katkı sağlaması amacıyla kullanılmıştır. Hatta sıbyan mekteplerinde hocalık yapan kişilerin, bugünkü anlamda bir ders materyali olarak manzum sözlükler üzerine şerh yazdıkları da malumdur. Şerhlerin hangi amaçlar için okutulduğu hususundaki görüşleri daha da genişletmek mümkündür. Fakat temelde zikredilen amaçlar doğrultusunda bu kaynaklara başvurulduğunu belirtmek yeterlidir.

1. Vâsita Kimdir?

Biyografik kaynaklarda yapılan araştırmalarda bu isimde veya mahlasta herhangi birine rastlanmamıştır. Eldeki tek eseri olan şerhten hareket ederek 16. yüzyılın sonu 17. yüzyılın başında yaşadığı ileri sürülebilir. Yine şerhten hareketle iyi derecede Arapça ve Farsça bildiği, şiir de yazdığı anlaşılmaktadır. İsmi veya mahlasının Vâsita olduğunu eserin sebep-i te'lif bölümünde yer alan;

*El virüp her neşât u cümle sürûr
Gönlümüz olsa hürrem ü handân*

*Vâsita rûhuna duâlar idüp
Eylen ey ehl-i dil dilin şâdân*

ifadelerinden anlamak mümkündür. Ayrıca kendisinden *bu fakîr-i kesîrû't-taksîr* ifadeleriyle bahseden şârihin kullandığı atasözleri, deyimler ve arkaik kelimeler, Türk dili ve kültürünü iyi bildiğini de göstermektedir. Şimdilik elde bulunan tek eseri *Kasâ'id ü Gazeliyyât-ı Mevlânâ Abdurrahmân Câmî* isimli şerhtir.

2. Vâsita'nın Câmî Dîvânı Şerhi

Türk edebiyatı tarihinde İranlı meşhur şairlerin eserleri üzerine yazılan şerhlerin sayıca fazla olduğu malumdur. Bu tür şerhlerden biri de günümüze kadar hakkında bilgi olmayan Vâsita'nın kaleme aldığı *Kasâ'id ü Gazeliyyât-ı Mevlânâ Abdurrahmân Câmî* isimli eserdir.⁴ Câmî müstakil mesnevileri dışındaki kaside, terciibend, terkibibend, gazel, kısa mesnevi, kıta, rubâi ve muammalardan ibaret olan şiirlerini üç divanda toplamıştır. (Okumuş, 1993, s. 97). Gençlik dönemi başındaki şiirlerinden oluşan ilk divanı *Fâtihatü's-şebâb'* 884'te tertip etmiştir. Orta yaş şiirlerinden oluşan ikinci divanı *Vâsitatü'l-ikd'* 885'te düzenlemiştir. Yaşlılık dönemi şiirlerinden oluşan üçüncü divanı *Hâtimetü'l-hayât'* 896'da tertip etmiştir. (Kaska, 2020, s. 245). Vâsita, bu dîvânlardan *Fâtihatü's-şebâb'* da yer alan bazı şiirleri şerh etmiştir. *Fâtihatü's-şebâb'* daki manzumelerin tamamı değil; bazı kasideler ve gazeller şerh edilmiştir. Özellikle şerh edilen kasidelerin seçiminde tevîd, münâcât ve na't gibi dinî türdeki şiirlerin seçimi dikkat çekmektedir. Gazellerden yalnızca elif, be, te ve he kafiyelerindeki elli beş şiirin şerhine yer verilmiştir. Şerh edilen gazellerden dinî muhtevalı olanlarla birlikte âşıkâne şiirlerin şerh edildiği de görülmektedir. Bugün iki nüshası tespit edilebilen eserin nüshaları İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Suna ve İnan Kıraç Vakfı Yazmalar Koleksiyonunda ve Kütahya Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesinde bulunmaktadır. Bu iki nüshanın tavsifleri şöyledir:

³ Bu tür şiirlerin şerhleri için bk. Ömür Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000.

⁴ Eser üzerine hazırladığımız bir kitap yakın zamanda yayımlanacaktır.

2.1 İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Nüshası

Yz_00012 demirbaş numarası ve *Şerh-i Kasâid ve Gazeliyyât-ı Câmî* ismiyle kayıtlı olan nüsha 91 varaktan oluşmaktadır. Katalogda “şerh” ibaresi zikredilmesine rağmen nüshanın 2a varağındaki kayıta bu ibareye tesadüf edilmemiştir. 150x208 mm.-100-165 mm. ölçülerindeki nüsha harekeli nesihle istinsah edilmiştir. Açık krem renkli kâğıt kullanılan eserde istinsah kaydı bulunmamaktadır. Varaklar rakabeler ile takip edilebilmektedir. Bazı önemli ibareler, başlıklar, Arapça âyet ve hadisler ile şerh edilen eserden alınan mısralar sürh mürekkeple kaydedilmiştir. Mukavva üzerine altın yıldız zencirekli, miklepli bordo deri cilt ile ciltlenmiştir.⁵

Baş: Hassahu'l-lâhu bi'l-in'âmî'r-rûhânî's-sâmî dil-âvîz-i 'uşşâk ve şevk-engîz-i ehl-i ezvâk olup hasb-i hâl-i erbâb-ı 'ışk-ı sâdik...

Son: Her ne işlerse hâline lâyıkdur. Kimse anı ta'accüp eylemek olmaz.

Câmî'nin şiirlerinin şerhi olan eserde şairin bütün şiirleri şerh edilmemiştir. Nüshadaki bazı kayıtlar bu eserin müellif nüshası olabileceğini göstermektedir. Bunlardan ilki eserin derkenarlarında bulunan sahh ve minhuvât kayıtlarıdır. Bu kayıtlar dışında nüshanın harekeli bir nüsha olması, kullanımdan düşmüş bazı arkaik kelimelere birçok yerde rastlanması, bazı kelimelerdeki kapalı e seslerinin hareketlerle korunması ve istihsat beyitlerinin 15. ve 16. yüzyılda yaşamış şairlerin şiirlerinden seçilmesi, eserin en geç 17. yüzyılın ilk yarısında te'lif edildiğini düşündürmektedir.

2.2 Zeytinoğlu Nüshası

Kütahya Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesinde bulunan nüsha 315 arşiv numarasıyla ve *Dîvân-ı Câmî Tercümesi* şeklinde kataloğa kaydedilmiştir. Bu nüsha muhtemelen İstanbul Araştırmaları Enstitüsündeki nüshanın kaynak olduğu bir nüshadan istinsah edilmiştir. Nüshanın önemli hususiyetlerinden biri eserin sebab-i te'lif bölümünün yazılmamış olmasıdır. Bu nüsha Câmî Dîvânı'nın mukaddime kısmının şerhiyle başlamaktadır. Nohudî renk, âharlı kâğıt üzerine harekesiz nesih hatla 23 satır şeklinde tahrir olunmuştur. Varaklar reddâdeler ile izlenebilmektedir. Mukavva üzerine vişne renkli deri ile ciltlidir. Kaynak eserin Farsça bölümleri ve Arapça âyet, hadisler, bazı önemli ibareler sürh mürekkeple; diğer kısımlar ise siyah mürekkeple yazılmış; cetvellerin çiziminde mavi mürekkep kullanılmıştır.

Baş: Mevzûn terîn kelâmî ki gazel-serâyân-ı encümen-i üns ü mahabbet ve kâfiye-sencân-ı neşîmen-i ışk u meveddet be-edâ-yı ân zebân güşâyend hamd ü senâ-yı dânyâyîst ki...

Son: Her ne işlerse hâline lâyıkdur. Kimse anı ta'accüp eylemek olmaz.

Temmet: Temmetü'l-kitâb biavnilâhi melikü'l-'azîzü'l-Vehhâb ketebtü hâze'l-kitâb ya'nî Ortahisârın İmâm-ı Evveli Hasan el-Necâtî liseneti tis'in ve sittîne ve mieteyn ve elf.

Nüshanın temmet kaydından anlaşılacağı gibi eser Ortahisar'ın birinci imamı Hasan Necâtî isimli bir kimse tarafından H. 1269'da istinsah edilmiştir. Osmanlı döneminde sıbyan mekteplerinde imamların kimi zaman hocalık yaptığı kaynaklarda mevcuttur. Bu husus, kesin olmamakla beraber nüshanın bir mektepte okutulmuş olabileceğini düşündürmektedir.

⁵ Eserin nüsha tavsifi yapılırken şu kaynaktan da yararlanılmıştır: Günay Kut vd., *İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yazma Eserler Kataloğu*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, C. 3, 2014, s. 762.

3. Eserin Sebeb-i Te'lif Bölümü

Vâsita, eserinin sebeb-i te'lif bölümünde şerh ibaresi yerine tercüme ve mütercim ibarelerini kullanmaktadır. Günümüzde hâlâ tartışılan hususlardan biri tercümeyle yakın şerh özelliği taşıyan eserleri hangi sınıfa dahil etmek gerektiğidir. Bu tür eserler, bir eseri baştan sona kadar etraflı bir şekilde şerh etmekten ziyade, genellikle içerisinde bulunan bazı müşkülleri gidermek veya beytin/cümlelerin nasıl anlaşılacağına dair fikir ileri sürmek maksadıyla kaleme alınmışlardır (Kılıç, 2007, s. 366). Bu eserde Vâsita her ne kadar tercüme/mütercim ibarelerini kullanmış olsa da bazı bölümlerde klasik şerh hususiyeti gösteren yorum ve açıklamalara rastlanmaktadır. Bu sebeple eserin bir tercüme değil şerh olarak nitelenmesi gerekir. Zira tercümede temel husus kaynak metnin aslına sâdık kalınmak suretiyle hedef dile aktarılmasıdır. Ayrıca bu esere klasik bir şerh niteliği kazandıran hususlardan biri de şârihin kimi zaman Arapça âyet ve hadis iktibasları yapması kimi zaman da yine Arapça, Farsça ve Türkçe istişhat beyitlerine yer vermesidir. Özellikle tasavvufî şiirlerde şârihin açıklama ve yorumları diğer şiirlere kıyasla uzun ve şümullüdür. Bu sebeplerden ötürü eser tercümeyle yakın şerhler arasında değerlendirilmelidir.

Vâsita, eseri neden yazdığını ifade ettiği bölümde tâlib-i râğıplardan bir kişinin Câmî'nin şiirlerini açık, yalın, anlaşılır ve gönlü açacak bir şekilde Türkçeye tercüme etmesini istediğini dile getirir. Şerhin âşıklar için yazıldığını ve hem Câmî hem de şârih için duaya vesile olmasının beklendiğini şu ifadelerden anlamak mümkündür:

“Tâlib-i râğıplardan bir muhibb-i muhlis ve yâr-ı mütehasis bu fakîr-i kesîrû't-taksîrden istid'â idüp rûşen-edâ ve mübeyyen elfâz-ı dil-güşâyile hâsilü'l-merâmı Türkî'ye terceme olunup okuyan âşıklar tamâm murâdını mülâhaza kılup nâzıma ve mütercime neşât u rağbetile du'â itmege bahâne ola diyü ilhâhıla eyleyüp...”⁶

*Dilini öğredüp bu mahbûbun
Vaslını size eyledüm âsân*

*Bî-tekellûf anımla sohbet idüp
Söyleşürsüz güzel güzel her ân*

*Muğtenem olıcak cemâlinden
Ni'met-i hazzını yiyüp erzân*

*El virüp her neşât u cümle sürûr
Gönlünüz olsa hürrem ü handân*

*Vâsita rûhına du'âlar idüp
Eylen ey ehl-i dil dilin şâdân⁷*

4. Dil ve Üslup Hususiyetleri

Şârihin şerhinde dil ve üslup bahsinde zikredilmesi gereken ilk husus sık sık devrik yapıdaki cümleleri kullanmış olmasıdır. Şerhin büyük bölümünde bu tür cümleler dikkat çeker. Şârihin kullandığı devrik cümle yapıları, şerhin bazı bölümlerinin anlaşılmasını zaman zaman zorlaştırmaktadır. Şerhin bir başka özelliği çok sâde, açık ve anlaşılır bir dilin kullanılmış olmasıdır. Zira yukarıda da zikredildiği gibi bu husus

⁶ Vâsita, *Kasâ'id ü Gazeliyyât-ı Mevlânâ Abdurrahmân Câmî*, vr. 2a.

⁷ Vâsita, *age.*, vr. 2a.

aslında şerhin bu şekilde kaleme alınması isteğinin bir sonucu olarak şârih tarafından tercih edilmiştir.

Şârihin dikkat çeken bir diğer üslup özelliği mensur eserlerde iç kafiye göreviyle âhenk sağlayan ve edebî eserlerin anlaşılmasını kolaylaştıran secilere sıkça başvurmasıdır. Vâsita da secilerin bu niteliklerinden faydalanmıştır. Şârihin meşrûh eserin mukaddime bölümünde kullandığı “bir hâdî-i sebîl-i hüddâ ve delîl-i Ka'be-i ihtidâya salât u selâm eylemekdür ki ehl-i ebsâr ve ashâb-ı esrâr mecma'nın ahvâli silkine cevâhir ü zevâhir i'tibâr u ihtiyâr muntazım olmak ibtidâdan intihâya varınca anun şerî'at-i mutahharası iktidâsı şerâyitine ve tarîkat-ı münevveresi iktinâsı revâbitına bağludur.” ifadelerinde *hâdî-i sebîl-i hüddâ ve delîl-i Ka'be-i ihtidâ, ehl-i ebsâr ve ashâb-ı esrâr, cevâhir ü zevâhir, i'tibâr u ihtiyâr, şerî'at-i mutahharası iktidâsı şerâyitine ve tarîkat-ı münevveresi iktinâsı revâbitına* biçimindeki secili yapılar, şerhe kattığı âhengi yansıması bakımından dikkat çeken örnekler arasında zikredilebilir.

Dil ve üslup bahsinde ifade edilecek bir başka özellik de şârihin kullandığı deyimler ve arkaik kelimelerdir. Şerhte geçen deyimlerden *ayağının altını öpmek, göbeğini kesmek, başı göğze değmek, yüzü suyu olmak, buluttan nem kapmak, silip süpürmek, ahde vefa eylemek* deyimleri günümüzde de sıklıkla kullanılan deyimler arasındadır. Deyimlerin dışında arkaik kelimelerin sıklıkla kullanılması metnin hangi yüzyıla ait olduğunun tespitinde de önemli rol oynamaktadır. Şerhte birkaç yerde zikredilen *ır ırlamak* (şarkı söylemek), *irgürmek* (ulaştırmak), *talabılamak* (çırpınmak), *yasadamak* (yaslamak), *ögür* (sevgili), *ımsızganmak* (uyuklamak), *kannış* (nâz), *deprenmek* (hareket etmek) ve *dirgürmek* (diriltmek) ifadeleri arkaik kelimelere örnek olarak gösterilebilir. Şerhte bu şekilde kullanılan kelimelerin sayısını çoğaltmak mümkündür. Ayrıca daha çok Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik hususiyetlerinden olan bazı eklerin yer aldığı kelimeler de şerhte sıklıkla görülmektedir. Bu kelimeler arasında *olavüz, eylesevüz, bunculayın, diyeyin* şeklindeki kullanımlar metnin hangi döneme tarihlenebileceği konusunda mühim emareler sunmaktadır. Son olarak ifade edilmesi gereken bir özellik de metin boyunca bazı kelimelere gelen akkuzatif eklerinin hemze ile gösterilmiş olmasıdır.

5. Şerh Metodu

Edebiyat tarihimiz boyunca kaleme alınmış şerhlerde zamanla belli usul ve metotların oluştuğunu ifade etmek mümkündür. Bazı benzerliklerle birbirine yakın olan şerh, tefsir, te'vil, hâşiye türündeki eserler, usul ve metot açısından birbirinden ayrılmaktadır. Şerhler söz konusu olduğunda zikredilen usul ve metotlar arasında şerh edilen eserde yer alan kelimelerin nasıl harekelenmeleri gerektiği ve okunuşları, kelimelerin oluşumlarına dair tabir câizse filolog titizliğiyle ele alınan etimolojik kelime tahlilleri, eserin farklı nüshalarında yer alan rivayetler, beyit veya cümle örnekleriyle yapılan istişhatlar örnek gösterilebilir.

Vâsita'nın kaleme aldığı şerhte neredeyse hiçbir yerde kelimelerin nasıl okunmaları gerektiğine dair açıklamalar yapılmamıştır. Daha önce zikredildiği gibi şârihin asıl amacı, şerh edilmesi istenen eseri açık ve sâde bir biçimde ele alarak hedef dile aktarmaktır. Şârih bunu yaparken yalnızca birkaç yerde eserin farklı nüshalarındaki rivayetleri de değerlendirerek açıklamalar yapmıştır. Vâsita, meşrûh eseri mısra mısra şerh etme yolunu tercih etmiştir. Önce şerh edilen eserde yer alan şiirlerin bir mısrası, ardından da o mısranın tercümeyle yakın şerhi aktarılmıştır.

Geleneksel şerhlerde görülen özelliklerden biri ele alınan mısra ya da beyitlere *ya'nî, şöyle ki, mânâ-yı sahîh budur ki, mânâ-yı beyt budur ki, mahsûl-i beyt demek olur ki, bu beytden fehm olunur ki* vb. ifadeleriyle başlayarak şerhin başlanmasına/açılmasına/genişletilmesine hazırlık yapılmasıdır. Vâsita şerhinde de bu

hususla rastlanmaktadır. Örneğin *der dîde-i şühûd nemâned be-cüz* mısrasının şerhinde “basîret gözi müşâhedeinde Allâh’dan gayrı meşhûd ve müşâhede kalmaya. Şöyle ki ‘amden tekellûf ile gayr göreyin dise göremeye. Belki cidden gayr hâtırına gelmeye. Hey ne gayr kendüyi mülâhaza idemeye...”⁸ bu husus gözlenmektedir.

Şârihin zaman zaman kullandığı yöntemlerden biri de istîşhat yöntemidir. Bu yöntemin en önemli meselelerinden birisi, örnek olarak alınacak şahısların veya eserlerin kimler olduğudur. Kur’ân ve hadis çalışmalarında genelde Câhiliye şâirleri, muhadram şâirler, mütekaddimûn şâirler ve mütevelledûn şâirler olmak üzere dört grup şâir, “şâhit” olarak kabul edilirken daha sonra bu konuda çeşitli uygulamalara gidilmiştir. (Dağlar, 2007, s. 294). Şârih, âyet ve hadisler ile Arapça, Farsça ve Türkçe mısra veya beyitleri kullanarak istîşhat etmiştir. Türkçe istîşhat beyitlerinin bazıları Necâtî, Süleyman Çelebi, Hamdullah Hamdî ve Bâkî’ye ait olmakla birlikte bir kısmının kimlere ait olduğu tespit edilememiştir. Bu noktada belirtilmesi gereken hususlardan biri Türkçe istîşhat beyitlerinin Câmî’nin meşrûh eserinde geçen mısra ya da beyitlerin manzum birer tercümesi gibi görülmesidir. Bu hususun Vâsita şerhini diğer şerhlerden farklı kıldığını belirtmek gerekir. Şâiri tespit edilemeyen beyitlerin bazılarının Vâsita’ya ait olması ihtimali de değerlendirilmelidir. Şerhin yalnızca iki yerinde derkenarlara kaydedilen “matlab” ibarelerine rastlanmaktadır. Bu ibareler şârihin dikkat çekmek istediği yerleri belirtmesi açısından mühimdir. Şerh metodu bahsinde ifade edilecek bir başka özellik de şârihin şerh ettiği bütün şiirlerin hangi vezinle yazıldıklarını ve bahirlerini sürh mürekkeple derkenarlara kaydetmiş olmasıdır. Bu tutuma, geleneksel şerhlerde nadiren rastlanmaktadır. Bazı şerhlerde şerhin içerisinde zikredilen bu husus, Vâsita şerhinde derkenarlara kaydedilmek suretiyle belirtilmiştir.

6. Bazı Şiirlerin Şerhi ve Transkripsiyonlu Metni

Çalışmanın bu bölümünde Vâsita’nın kaleme aldığı şerhte yer alan bazı metinlerin transkripsiyonlu bir şekilde Latin harflerine aktarılan örneklerine yer verilecektir. Arap harfli metnin transkripsiyonla Latin harflerine aktarımında şu hususlara dikkat edilmiştir:

- Vâsita tarafından şerh edilen metnin transkripsiyonunda metin neşri çalışmalarında yaygın olarak kullanılan transkripsiyon sistemine uyulmuş ve ekseriyetle İsmail Ünver’in “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”⁹ isimli yazısında sunduğu ilkeler takip edilmiştir.
- Metindeki Arapça âyet, hadis vb. ifadelerle meşrûh eserde yer alan Farsça mısralar anlaşılması amacıyla *italik* yazılmıştır.
- Metindeki Arapça âyet, hadis ve kalıplaşmış Arapça ifadelerin anlamları dipnotlarda aktarılmıştır.
- Metinde Allâh lafzının geçtiği tamlamalar herhangi bir kesme işareti (‘) kullanılmadan yazılmıştır. Ör. *şehidallâhu, resûlullâh, sallallâhu...*
- Arapça’da olan ve dilimizde galat olarak kullanılan bazı kelimeler metindeki hareke kayıtları nasılsa o şekilde yazılmıştır. Ör. *mahabbet, ‘ışk* gibi.
- Farsça’da harf-i cer olarak kullanılan *der, ber, in, ez, zi* ekleri kelimelere tire (-) ile birleştirilmeden yazılmıştır. Ör. *der mevtin, der sayd-geh* gibi.

⁸ Vâsita, *age.*, vr. 23a.

⁹ İsmail Ünver, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Ankara Üniversitesi DTCF. Türkoloji Dergisi*, C. XI, S. 1, 1993, s. 51-89.

- g. Arapça'da ve Farsça'da olumsuzluk eki göreviyle kullanılan ekler, eklendiği kelimenin başına tire (-) işareti koyularak yazılmıştır. Ör. *nâ-mütenâhî, lâ-yezâl, bilâ-irtiyâb* gibi.
- h. Farsça'da vasf-ı terkîbî yapan *vâr* eki ve *mend, âsâ, gîr, gâh* vb. ekler kelimelere tire (-) ile birleştirilerek yazılmıştır. Ör. *hâk-sâr, sayd-geh, muhtâc-vâr* gibi.
- i. İki farklı kelimedenden müteşekkil vasf-ı terkîbîler de araya tire (-) koyularak yazılmıştır. Ör. *belâ-perver* gibi.

1

Velehu

Baħr-i hezec

Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

(aħreb mekfûf mekfûf maħzûf)

Şod bürka'-ı rûy-ı çü mehet zülf-i şeb-âsâ [28a] (1) senüñ ay gibi yüzünüñ niķâbı gice şıfatlı zülfüñ *sübħâne kadîrin caķele'l-leyle libâsâ (2)* nekâyıs u me'âyibden münezzehdür ve zıdd u niddi olmakdan müte'âlîdür. Şol Kâdir-i 'Azîm ki giceyi (3) gündüze libâs eyledi. Ya' nî nûr-ı nehârî zâlâm-ı leyl ile mestür itdi. *Tâ ki zi ğam-ı sūd u ziyân (4)* rence *tüvân bûd* niceye dek aşşı ziyân eleminden bî-ħuzûr olmak lâzım gele. *Ey ħ'âce beyâ (5)* *sâğar-ı mey ğîr ü beyâsâ* ey 'azîz! Gel senüñ ile biz bunu 'ışķa değişelim. Gel beri şarâb-ı maħabbet (6) sağraķını ele alup birķaç kere tenâvül idüp 'âlemüñ ğam u ğuşşasından ferâğ bulup râħat ol. (7) *Dünye ne metâ'îst ki erzed benizâ'î* bu 'âlem ve içinde olan bir fâ'idesi olmak (8) mülâħaza olunur nesne degildür ki benümdür senüñ degildür diyü bir kere bir kişiyle ceng itmege değer ola. (9) *Zîrâ ki fânî vü zâ'il ü 'ârî vü kâşîr ħalîlü'l-ħayr celîlü's-şer ğaddâr u cevvar-ı bed-ħ'âh (10)* hüner-düşmen peymân-şiken zîşt-'ahd dost-küş hercâyî düşmen-i kâm-ı le'im-perver [ü] kerîm-âzâr (11) baķıyye-i Şeddâd u 'Âd ve mânde-i Deķyânüs u Nemrûd'dur. *Bâ-ħa'm müdârâ kon u bâ-düst müvâsâ (12)* hâl böyle olıcaķ hiçbir eħad ile mâl ü sâ'ir hâl üzre ceng ü cidâl eyleme belki ħa'm u düşmen ile (13) şüretâ hüsn-i mu'âmele eyleyüp şerr ü zarrından emîn ol ve dost ile zâhiren bâtınen (14) luţfıla mu'âşere idüp cümle umûruñda anı kendüñe müsâhim ü müşârik idüp anuñ mu'âvenet ü (15) müzâhereti ile dünyâda hoş-hâl ve fâriğü'l-bâl ve âħiretde fâ'izü'l-âmâl ve sa'îdü'l-fâl ol. (16) *Esrâr-ı ney er fehmi konî cümle semâ'îst* nâyüñ sırlarını eger añlarsañ cümle semâ'a müte'alliķdür. (17) *Lâyümkinü en yüdriķeħa'l-'aķlu kıyâsâ* mümkün olmaz ki 'aķl ol sırları kıyâs ile idrâķ eyleye. (18) Vicdâniyyât u zevķiyyât'dur diyüp istemek ile bilinüp añlanmaz. Mevlevîler gibi 'âşıkâne raķş u semâ' (19) eylemek gerek. Ol hâlde her ne fâ'iz olursa esrâr-ı ney hemân oldur. (20) *Râhîst nihânî zi tu tâ deyr-i mu'ğânî* senden deyr-i muğâna varınca bir gizli yol vardur. *Cüz' pîr-i muğân nîst be-dân râħ şinâsâ (21)* pîr-ı muğândan ğayrı ol yolu añlar yoķdur. Ya' nî 'âşıküñ göñlinden mey-ħâne-i 'ışķ u maħabbet (22) ħarîmine müntehî olur bir yol vardur. Meczûb-ı sâlikden ğayrı ol yoluñ me'âlim ü merâsimini bilür kimse yoķdur. (23) *Ĥ'âhî ki der ân râħ-ı Ĥudâ päs-ı tu dâred* isterseñ ki ol gizli delîli az âfeti yolda Allâh Te'âlâ seni ħavf u ħaţardan ħıfz idüp dâlâlsiz ve vebâlsüz maķşada vâşıl olup maķşüdüñ ħarem-i vişâline dâħil olasın. [28b] (1) *Ruħsâre be-ħâk-i reh-i her bî-ser ü päsâ* yüzünü ol yol aralarından her başı ayağı (2) belürsiz bî-miķdâr u kem-i'tibâr dervîşüñ ayağı toprağına sür tâ anlaruñ du'âsı (3) vâşıtasıyla Allâh seni murâda irğüre. *Tâ şâf neşod Câmî zi evşâf-ı men ü mâ (4)* Câmî te'yîd-i 'inâyet-i İlâhî ile ben ü biz dimege müte'alliķ olan evşâf'ucb u kibr ü faħrdan (5) ve sâ'ir şıfat-ı vücuddan pâk ü şâf olup fânî-i şırf ve faķîr-i müflis olmayınca (6) *mâ sâdefe min râħ-ı muşâfâtike kâsâ* maħabbet-i şâfiye kü'üsünden senüñ feyz-i (7) meveddetüñ sâķîsi elinden bir ke's-i şâfâya bulışmadı ey dilber-i bî-niyâz.

2

(8) Velehu

Baħr-i hezec

Mef' ũlũ mefā' ilũn mef' ũlũ mefā' ilũn

(aħreb sālĩm aħreb sālĩm)

'Ömri' zi ruħet bũdem bā-ħātır hoş cānā nice zamān senũn cemālũn (9) müşāhedesi ile ħātırũm hoş olup mesrũr mağrũr oldũm ey cān-ı ħayāt-feşān! (10) Vedda'te ve evda'te fi'l-ħātır-ı eřcānā ħaylĩ zamāndur ki bize vedā' idũp ayrılıp (11) gidũp ħātır-ı muħātırda ħũzũnler ğuşşalar metā' ını emānet koyup bizi ğũlmez açılmaz itdũn. (12) Dām-ı ser-i zũlfet rā ger ħāl buved dāne senũn zũlfũn ucunuñ tuzağına eger benũn dāne (13) olacağ olursa řayd tu şeved dānem murğ-ı dil-i řad dānā ben bilũrem ki yũz 'ālim-i mũ-řikāfuñ (14) dil-i dũrbĩni senũn řikāruñ olur. řod der řadeħ-i řaħbā 'aks-i zi ruħet peydā řarābuñ řadeħinde (15) senũn yũzũnden bir pertev zāhir oldu. řad eřreķati'd-dũnyā min ke'si ħumeyyānā bu sebebden (16) dũnyā başdan bařa rũřen ũ mũnevver oldu bizũm řarābımızuñ nũrından. Āfitāb-ı cemāl-i ma' řuķ (17) cām-ı dil-i 'āřıķa pertev şalup āyĩne-i cihān-nũmā eyleyũp cũmle 'ālem 'aks-i envārından (18) ziyāyla māl-ā-māl oldu. Ez meykede ber kũřti ber medrese begzeşti mey-ħāne-i 'ıřķ u maħabbetden (19) çıķup menzil-i vecd ũ kerāmete giderken medrese-i 'ilm ũ ma' rifete uğradũn. řod der girev-i bāde (20) dũrrā'a-i Mevlānā seni ol keyfiyet ile mũtekeyyif gũrũp āteř-i 'ıřķ nāmũs u 'arı (21) ħırmenine řu'le birağup ħālĩ' ũ'l-' izār rũsvā-yı bāzār-ı iřtiħār olup iće iće řarāba (22) virecek nesnesi şalmayıcağ molla-yı medrese cũbbe vũ destārını rehne çekdi. Ğũftem be-ħicr ez dil (23) řevķ-i tu şeved zā'il fikr idũp dirdũm ki senden ayrılmağ ile řevķ ũ maħabbetũn ğoñũlden zā'il olup gide. [29a] (1) Fi'l-ħicri mezā 'ömrĩ ve'ř-řevķu kemā kānā (2) řevķ-i 'ıřķ evvel nice idiye ře gine şoyle belki daħı ziyāde. řad kũřte-i ħicr iħyā yā bed be-demĩ hercā (3) yũz ayrılığ kılıcıyla depelenmiş 'āřıķ-ı bĩ-çāre iħyā-yı nefes-i Mesĩħ kerāmetin bulup (4) libās-ı ħayāt geyer bir nefesde. Ger ğũlřen-i vařl-ı tu bũyĩ resed aħyānā ki ol nefesde (5) senũn vařluñ ğũlřeninden ğāħ ğāħ meřāmm-ı cānlarına viřāl koķusu yitişe. (6) Ān serv-i seħĩ řad rā řod ħāķ-i şadem Cāmĩ ol serv-i bāğ-ı i' tidāl-i ķāmet ve tũbā-ı behişti-i (7) luřf u řarāvet olan şoğrı serv boylı ğũzelũn ayağı toprağı oldu Cāmĩ. Mā erfā'ehu şadren (8) mā a'zamehu řānā ne yũksekdũr anũn řadr ũ i' tibārı mekānı. Ne olur anũn cāħ u mañřıbı řānı.

3

'Unvān-ı Dīvān-ı Cāmĩ

Baħr-i recez

Mũfte' ilũn mũfte' ilũn fā' ilũn

(mařvĩ mařvĩ merfũ' /mũsebbāğ)

(10) Bismillāħirrahmānirrahĩm bu kelime-i şayyibe. A'zam-ı esmā'ı 'alĩm-i ħakĩm 'ilm-i muħĩt ve ħikmet-i bālĩğā (11) řāħĩbi olan řānĩ' ũn ğũzel adlarınıñ cũmlesinden ulusıdur. Ya'nĩ bu kelime-i şayyibe-i mũbāreke-i (12) celĩletũ'l-fevā'id cemĩletũ'l-'avāyid ħāzret-i 'İzzet celle ve 'lā esmāsınıñ cũmle a'zam u ekremi (13) ve cemĩ'isinũn feyż-i fażl-ı 'avātıf u 'avārif cihetinden e'amm u etemmidũr. Yā mecmũ' min ħayřũ (14) hũve mecmũ' bũyle yāħud mutazammın olduğı esmā-ı cemāliyye vũ celāliyye ve in'āmiyye vũ ifdāliyye (15) ba'zı rivāyāt-ı řāħĩħa delāletleri ile ism-i a'zam olduğı i' tibārıyladur. Hele 'alā kũlli ħāl (16) bu kelime-i 'aliyye Fātiħa-ı kitāb-ı İlāhĩ ve miftāħ-ı ħazā'in-i cũd-ı nā-mũtenāhĩ ve evvel-i mektũb-ı ķalem-i icād (17) ve efdal-i mevħũb-ı kerem-i kerĩm-i 'amĩmi'l-ımdāddur. Ğoķlerde bu kelime-i marziyyenũn adı kelime-i emān (18) ve yerlerde zamān-ı ħuřũl-i merām-ı ins ũ cāndur. řerħ-i fażl u vařf-ı menāfi' i beyānına (19) lisān u ezħān tekellũf itmek ħadd-i imkāndan ħāricdũr. Nāzım-ı 'azĩz aħsenallāhu cezā'ehu (20) ba'zı

menâfi'-i 'aliyye ve fevâ'id-i celîliyyesine işâret eylemişdür. Her beytüñ tercemesinden (21) ma'lûm olur ammâ haķikatte leṭâ'if ü ṭarâ'ifine ḥadd ü ğâyet ve encâm u nihâyet yokdur. (22) *Muḥteremân-ı ḥarem-i üns rā* ḥarem-i üns-i İlähî ḥarîminde 'âlem-i kıdemde sâkin olup (23) ol mevķif-i ķadr-i celîlde vuķûf idüp ōnradan cem'den farķa gelen ervâḥ-ı zâkiye fırķasına bu kelime-i ḥikmet beyân. [6b] (1) *Tāze ḥadîṣest zi 'ahd-i ķadîm* yeñi ḥaberdür. Ķadîmde cārî vü mâziolan muvâşalat-ı rûḥânî (2) ve va'd-i mürâselet-i vicdânî ḥükmini îzân idüp âam-ḥâne-i cihân-ı fânî sâkinlerini (3) mütesellî eyler. *Nüzdeh ḥarfest ki hejdeh hezâr* Bu kelime-i câmi'a on ṭoķuz ḥarfdür ki (4) on sekiz biñ 'âlem 'âlem *ez ü yâfte feyz-i 'amîm* ol ḥurûf u zurûf esrâr-ı me'ânî (5) ve nevâdir-i âşâr-ı vicdânîñ feyz-i ḥâşşından her 'âlem birinüñ sırrından kendünüñ ḥâline (6) münâsib ve mülâyim feyz-i cüd-ı vücûd alup müntefi' ve muğtenim olup birisi ōyle (7) ḳalmışdur. Zîrâ anuñ feyz-i cüdına ḥiçbir 'âlem müteḥammil olmaĝa imkân olmamışdur. (8) Ğşlibâ anuñ feyz-i esrâr-ı mektûmesi 'âlem-i âḥiretde cennetde olur ola. *Bism se ḥarfest* (9) *ki ğüyed besem lafz-ı bism üç ḥarfdür ōuret-i ḥaṭṭı i'tibârıyla*. Lisân-ı ḥâlile ben kifâyet iderem (10) ya'nî yeterem dir. *Hırz tu der varṭa-ı ümmîd ü bîm* ey tâlî-i bismillâh ve ķârî-i kelâm-ı i'câz-ı (11) dest-ĝâḥ saña ḥuşûl-i âmâl yerlerinde ve def'-i ōedâiid ü ehvâl ma'rekelerinde (12) *bîṣ ki kem nîst zi dü beyn-i dü kevn* ya'nî lafz-ı bismiñ bâsı ki ḥurûf-ı ebicâd ḥisâbı (13) üzre ikiden eksük degildür. İki cihânı sen gör ey ehl-i nazar. *Noḳṭa ōıfat der kenef-i ü muķîm* (14) altında müstaķır olan noḳṭa-ı ezeliyye gibi ol bâniñ kenef-i kifâyetinde ya'nî sâye-i ḥimâyetinde (15) *ķâ'im* ve mevcûd mülâḥaza ile ya'nî bâ-yı bism ki miftâḥ-ı ism-i berr ü bâķî ve baḥşende ve tâlî-i (16) elif-i eḥadiyyet-i zât ve evvel-i merâtib-i vâhidiyyet-i ōıfâtdur. Cümle ḥurûf-ı 'aliyye ve a'yân-ı ōâbite (17) anuñ feyz-i ḥâşşı ōemerâtındandır. Ḥazret-i 'İzzet beķâ-yı ezeli-i lâ-yezâl ile bâķî olup kemâl-i beķâsından (18) ĝayra ḥişşe virmek isteyüp berr ü baḥşîş-i ĝayr-ı müteneḥîsi ōemerâtından cümle mevcûdâtı (19) icâd eyleyüp gine anuñ âşârı ile bâķî eylemişdür. *Erre-i sîneṣ be-se dendâne kerd* (20) Bism lafzıñ destere dişleri ōeklinde olan sîni üç diş ile eyledi. (21) *Farḳ-ı 'adü rā zi siyâset dü nîm* 'Adü-yı dîn olan ōeyṭân-ı la'înüñ kelle-i maĝzını (22) işkence ile iki päre ya'nî bu lafz-ı meḥîb-i ĝarîb dile geldükde ol mel'ûnuñ başı ḳayusı (23) olup mekr ü teblîsi iki päre olur. *Çeşme-i mîmeş zi zülâl-i ḥayât* ol lafz-ı pāküñ [7a] (1) mîmi çeşmesi âb-ı ḥayât reşehâtından *mîkoned iḥyâ-ı 'izâm-ı remîm* olup çürimiş kemiklere (2) ḥayât virüp ḥavf-ı mevtden emîn eyler. Ya'nî ḥarf-i mîm menba'-ı sırr-ı ism-i Muḥyi' ve maṭla'-ı (3) nûr-ı ism-i Mübdî'dür. Bu ḥarf-i ōikerfüñ ḥâşşiyâtındandır ki mādde-i ḥayât-ı emvât ve meded-i (4) feyz-i selevât-ı bî-nihâyât ola. Ba'zı aḥbârda böyle vâriddür ki cennetin küñgüresine (5) aḳsâ mâ yekûn bir eclâ ḥaṭṭ ḳalemi ile bismillâḥirrahmânirrahîm yazılmışdır. (6) Ol dâr-ı kerâmet ve bâĝ-ı selâmetüñ enhâr-ı erba' asıñ her biri bir ḥarf-i mîmden mütefaḥḥir olup aķar. (7) *Her elifeş rā pey-i cādü ve ōân* Besmele-i mübârekenüñ her elifinüñ cādü gibi ḥayâlât-ı bâṭıla (8) ve vehmiyyât-ı zâ'ilede 'ömrlerini zâyî' eyleyen ĝüm-râḥlarçün *ōive-i i'câz-ı 'aşâ-yı kelîm* (9) ḥazret-i Mûsâ kelîmullōh 'aşâsı ḥâşşiyeti vardır. Ne deñlü bâṭıl u zâ'il efķâr-ı fâside (10) ve esmâr-ı kâside varısa cümlesini muzmaḥîl eyleyüp ōekl-i müstaķîmi gibi delîl-i sebîl-i (11) ōavâb olup vâḥid-i ḥaķîķi vaḥdetine dâll-i bâḥir ve bürhân-ı ķâḥir olur ya'nî bu kelime-i nâfi' anuñ (12) tekellümi biḥâşşiyeti'l-elifâtî'd-dâllât-ı 'alâ kemâli'l-istikâmeti fi'z-zâti ve'ş-ōıfâtı (13) tefriķa-ı ḥavâṭır-ı ōeyṭâniyye ve daĝdaĝa-ı ḥayâlât-ı nefsâniyyeyi def' eyleyüp ḳalb-i insândan (14) ḥavâṭır-ı 'asâkirini ḳam' idüp mütekellimini muvâḥḥid-i kâmil ü müstedil eyler. *Zâḥid-i ma'nâ* (15) *çü zi lâmeş nihâd* maḳnâ maḥbûbı çünki tesmiye-i nâmiyede olan lâmlardan *ṭurra-ı ōeb-reng* (16) *be-rüy-ı çü sîm* ĝümüş gibi beyâz-ı ḥâlîş yüzünüñ üzerine gice rengine siyâḥ ṭurra (17) ya'nî alın ōaçı ḳodı. *Mâōiṭa-ı ḥâme zi teşdîd sâḥt* ḳalem düzgüncisi (18) ōekl-i teşdîd-i lâmeynden eyledi *ōâne-i ân ṭurra-ı 'anber ōemîm* ol 'anber ḳoḳulu (19) dimâĝ-ı cân-ı rûḥâniyâmı mu'aṭṭar eyleyici ōaçun ōânesini ya'nî anı ṭarayacak ṭaraĝı eyledi. (20) Bu beytler ōâ'irâne ōekl-i ḥurûf ve evzâ'-ı eōķâl-i teōbîḥi üzre vâķi' olmuşdur. (21)

Beytleriñ ma' nâsı bir şâhid-i bî-nazîre teşbîh olunup lâm anuñ tırrası mülâhaza olunup (22) teşdîd tırranuñ şânesi i' tibâr olunmuşdur *ni'imma şun'ihî mâ ebde'ahu*.¹⁰ Muhaqqikâne böyle (23) beyân olunmaq dañı câ'izdür harf-i lâm ki tâc-ı fark-ı ism-i lañıfıdır. Bu ism-i şerîfün medlûli ki zâtun lehâ luftudur. [7b] (1) Bu mefhum bir şâhid-i dil-bend-i bî-mânenend-i ma'nevîdür. Celâle-i 'azîmede melfûz olan lâm-ı 'anber-fâm-ı (2) misk-ñitâm ol şâhid-i vâhid-i şadr-ı kemâl-i cemâlün rûy-ı sîmîn-i güzîninde burc-ı şerefde (3) ğurre-i iqbâl gibi tırra-ı huçeste-fâl vâki' olmuşdur. Şekl-i teşdîd ki şedd-i şâk u mişâk-ı (4) sâbık ve şedd-i kemer-i semer-i fâ'ik delîlidir. Ol tırranuñ işlâh-ı şâmı şâhibinün şânesi (5) i' tibâr olunmuşdur. *Hâş ki bâ hâ-yı hüviyyet yekîst* celâle-i celîlenün hâsı hazret-i Bârî'nün (6) meşâyih-i ehl-i haqqat 'örfinde ğayb-ı hüviyyet diyü edâ itdikleri ya' nî Allâh Te'âlâ hazretinün (7) zât-ı bî-çünından o diyü ta' bîr eyleyüp vücud-ı muñlak-ı mücerredinden haber virmek istedikleri (8) Hû' ibâretinün hâsı ile i' tibârda bir ve ifâde-i murâdda berâberdür. Bî'ibâretin uhrâ (9) celâlenün hâsı ki hazret-i 'İzzet'ün o diyü kinâyet olunup haber virilecek zât-ı muqaddesinden (10) meşâyih dilinde ğayb-ı muñlak diyü ta' bîr itdikleri mertebenün hâsı ile birdür. (11) *Fehm ü zevi'n-nehyeti fihâ yehîm* ehl-i uçalânuñ fehm-i pâk-i bî-kuşûrı ol hâ-yı muntehâ-yı (12) işâret-i esrâr u efkârün haqqatini idrâk idüp geregi gibi añlamaqda belki bivetchin mâ (13) bilmekte hayrân u hîre-ser ve sergerdân u bî-ğaber olup *mâ 'arefnâke haqqa ma'rifetike*¹¹ demekden ğayrı (14) söz söylemege mecâl bulmaq muhâl olmuşdur *ve hüve nihâyetü idrâki'l-'aqli't-ğâhiri'd-derrâki ki* (15) *el-'aczü ani'l-idrâki idrâkün*.¹² *Hest dü râ der vey ü her yek düri* ol besmele-i mücmele-i (16) kitâb-ı haqâyık-ı kütüb-i münzelede iki harf râ vardır ki her biri 'ummân-ı haqâyık-ı 'irfânün (17) dürr-i mu'teberi ve cevher-i şeb-çerâğ-ı peykeridür. *Hoqqa-ı ân dürr dil-i 'arş-ı 'azîm* ol incünün (18) zarfı olup keder-i mess-i zarardan şıyânet eyleyecek hoqkası 'arş-ı қаzîmün kalb-i kerîmidür. (19) Ya' nî lafz-ı 'arş kalb-i vasañında ol harf-i râ mañfûz olduğı gibi sırr-ı işâreti (20) 'arş-ı haqqîñinün kalbinde maşûn ve meknûn olmak ile işâret ulü'l-elbâbla melhûzdur. (21) *Ğonce-i hâyeş be-ğüşâde dehân* bâğ-ı besmele-i iblâğün şekl-i hâ-yı huñfîsi ki sûret-i hañt (22) i' tibârıyla ğonce vaz'ında vâki' olmuşdur. Ol ğonce bâğ-ı ni'am hisâb-ı ebicâd hükmüyle (23) merâtib-i âhaddan sekiz 'adedi müsâvîsi olmak işâretiyle *bâ tu koned 'add-ı riyâz-ı na'im* [8a] (1) saña ey ehl-i ma'rifet cennetün sekiz bağçesinün şerh ü beyânın itmege ağız açmışdur. (2) Ya' nî bu zıkr ü tayyibe mülâzım u müstağil olanlar cennet ravzalarında teferrüc itmek şarabı ile (3) me'cür olup kâmurân olsalar gerekdür. *Behr-i tu nün dâmen-i Rağmân girift* ey mütekellim-i kelime-i şâfi'a (4) ve kâ'il-i 'ibâret-i nâfi'a saña şefâ'at eyleyüp senün vaşf-ı imkân muqtezâsı olan (5) 'işyân u tuğyânün 'afvî talebi için harf-i nün ism-i Rağmân-ı mazanne-i ğufrân ve me'inne-i ihsânün (6) etegine yapışup dilekçi olmuşdur. *Miñalebed rağmet-i fazl-ı Rağîm* hazret-i Rağîm-i 'amîmü'l-keremü' (7) fazl-ı rağmetini senün için taleb eyler. Hâşâ ol kerîmün ihsân-ı mümteni'ü'n-noqsânından ki (8) dâ'imâ ism-i tayyibenün etegine yapışup şefâ'at eyleyen şefî'-i bî-ğaražuñ şefâ'atini reddeleyüp (9) tarîk-i kabûlini seddeyleye *Allâhümme'ruknâ min fazlî rağmetike'l-vâsi'ati bişefâ'ati ismike ve şifatike'n-nâfi'ati*.¹³ (10) *Yâş ki 'aşrest der ü 'arş u şer'* lafz-ı Rağîm'ün yâsı hisâb-ı cümel i' tibârında (11) evvel-i merâtib-i 'aşerât olup on 'adedi ile müsâvidür. Anuñ kalb-i te'ârîf ü teğâlîbinde (12) şer' ü dîn 'âleminün qarş-ı a'lâsını *dîde 'ayân dîde-i 'aql-ı selîm* ğavâşî vü sevâtir-i (13) nazar-ı şahîhden mañfûz u şahîh ü selîm olan 'aql-ı selîmün gözi âşikâre görmüşdür. Ya' nî harf-i yânuñ (14) hisâb-ı cümel hükmüyle mürâdifî lafz-ı 'aşrdur ve bu lafzün iki maqlûbı vardır. Biri şer' ve biri 'arşdur. (15) *Āfât-ı nazar-ı şahîhden selîm ü sâlim olan 'aql gözi yâ-yı rağmiden lafz-ı 'aşre ve andan* (16) şer' ü 'arş lafzlarına tüş olup

¹⁰ O'nun yaratması ne güzeldir, ne kadar eşsizdir.

¹¹ (Ey Allâhum!) Biz seni hakıyla bilemedik!

¹² Ve bu idrâki kuvvetli zekî ve temiz aklın idrâkinin sonudur ki insanın O'nu idrâk etmekten âciz olduğunu anlaması idrâktir.

¹³ Allâhum! Fayda sağlayan isim ve sıfatlarının şefâatiyle rahmetinin genişliğinden ve fazîletinden bizi rızıklandır.

âşikâre ihsâs eyler ve bu sırrı fehm eyleyen ehl-i başîret (17) şerî'at 'arşınıñ zirve-i 'ulyâsına 'urûc idüp cennetde mertebe-i 'âlî ehli olur. *Ez berekât-ı (18) harekâtes reved* mümeyyizât-ı hurûf ve müşahhîşât-ı me'lûf u gayr-ı me'lûf olup hurûf-ı mevâdd (19) ü mebâdî-i esmâ ve esmâ mezâhir-i şîfât ve şîfât vücûh-ı zühûr-ı zâtdur. Cemî'-i zât-ı 'âlemün (20) vücûd u beķâ ve cümle levâzım u 'avârızı Hâķķ'uñ icâd u îķâ vü icrâsı iledür. Besmele-i mübârekenün (21) cümle hurûf ve harekâtınıñ 'âlem-i kevnün cümle ahvâlinde medhali vardır. Her ne vâķi' olup (22) şavb u şavâb üzre cârî olursa anuñ berekâtındandır. *Sâlik-i reh-ber nehec-i müstakîm* cümleden cümle Hâķķ yollarına (23) sâlik olup kaç'-ı menâzil ve tayy-ı merâhil eyleyüp 'alâ vechi'r-reşâd ve's-sedâd menzil-i ma'hûda varanlaruñ murâd üzre yol bulması anlar berekâtındandır. [8b] (1) *Resm-i sükûn ez berekâtes bered* sükûn u qarâr ve temkîn ü vaķâr şivesini ol kenz-i maħfînün (2) hurûfi sükûnundan alır. *Her ki şeved bezm-i beķâ râ nedîm* her kimse ki kendü vücûd-ı müste'âr-ı mecâzîsinden (3) fânî olup hazret-i vâcibü'l-vücûduñ vücûd-ı mümteni' 'ü'l-'ademinden feyz-i vücûd irişüp fenâdan (4) müberrâ bâķî olmaķ meclisine yol bula. Ya'nî bu ism-i a'zam ve tılısm-ı muħkem câmîķü'l-kemâlât (5) ve râfi'ü'd-derecâtdur. Cümle kelimât u hurûf ve harekât u sekenâtınıñ bu 'âlemdede te'sîri vardır (6) kendü medlûline münâsib. Nitekim mücmelen beyân olundu fehm-i zekî erbâbı mutafattın olacaķ miķdâr. (7) Bundan ziyâde muħarrirün müfekkirün havşalasına vâsî' olur degildür *li'l-'ârifî yekfi'l-işâretü (8) fağlan 'an fużülü'l-'ibâre*.¹⁴ *Necm-i hüdâ keşt heme noķtahâş* ol felek-i kevâkib-i esrâr-ı İlâhî (9) ve sipihr-i nücûm-ı âşâr-ı nâ-mütenâhîñ cümle noķtaları mürşid-i râh-ı teşahhu'-ı hurûf-ı mu'ceme olduķı gibi (10) hâdî-i sebîl-i esrâr-ı mübheme olup haķâyıķ-ı ervâh-ı 'âliyye-i hurûf ki 'orf-i meşâyih-i (11) ehl-i vuķûfda ma'rûf ve ba'z-ı evşâf ile mevşûfdur. İşâret fehm eyleyen ehl-i başîreti (12) ol esrârıñ istibşârına hidâyet eyleyüp çeşm-i yaķînini envâr-ı idrâkile münevver eyler. (13) *Her yek ez ân râcim-i dîv-i râcim* sâbîķâ zîkr olunan fâ'idesinden gayrı ol noķtalaruñ (14) her birisi havâtır-ı şeytâniyye ve hevâcis-i nefsâniyye hizbine recm-i gaybî olup bi'l-hâşîyye (15) ol şeyâtîñ-i hâk-sâr-ı seng-sâr eyleyüp h'âr u zâr firâr u nifâr itdürür. (16) *Câmî eger hatm ne ber rahmetest* ey Câmî! Ehl-i îmân ve hayl-i *Kur'ân* zümresinün encâm-ı kâr (17) ve ihtitşm-ı a'mârî hazret-i Mennân'uñ rahmet-i bî-pâyânına buluşmaķ degil ise (18) *behr-i çi şod hâtîme-i ân rahîm* ol münis-i cân-ı 'irfân ve mü'essis-i bünyân-ı recâ-ı gufrân (19) olan zîkr-i sâmi ve remz-i nâmînün misk-i hitâm ve 'anber-i ihtimâm olan hâtîmesi ne sebebden (20) lafz-ı rahîm mazanne-i fażl-ı 'azîm-i 'amîm vâķi' oldı? Vâķi'â müstaħsen istidlâl (21) ve müberhen maķâldür. Hazret-i Vehhâb-ı Fettâh-ı ebvâbü'l-esbâb bu fâtiha-ı kitâb-ı mübînün (22) hâtîme-i kerîmini bu ism-i celîl-i cemîlü'l-fevâ'id ve cezilü'l-'avâid ile hatm itdüķi mü'min mu'ķinlere (23) mutazammın bişâret-i 'uzamâ ve mübeyyen-i işâret-i kübrâ olur *Allâhümme enf'e'nâ min berekâti işâreti 'ibâretihi [9a] (1) ve şemerâti kelimâti tayyibâtihi v'ahteme a'mâlenâ 'ale's-şalâh ve âcâlenâ bi'l-fevzi ve'l-felâh (2) vec'alnâ müşteğîline bitilâveti kitâbike'l-kerîm ve telaķķî hîtabike'l-'azîm fi's-şabâhi ve'r-revâh (3) ve'r-zuķnâ fevâ'ide't-tesmiyeti'l-müşârünileyhâ bi't-taşrih ve't-tevriyetihi ve taķmiyetihi yâ fâliâa'l-işbâh (4) biħürmeti habîbike seyyidinâ ve mevlânâ mürşidi sebîli'n-necâhi yâ fettâh ve'l-ħamdülillâhi evvelen ve âħîran (5) ve's-şükrü lehu bâtinen ve zâhîren ve's-şalâtu 'alâ resûlihi bidâyeten ve nihâyeten ve 'alâ âlihi ve şahbîhi (6) erbâbî'r-rivâyeti ve'd-dirâyeti veselleme teslîmâ*.¹⁵

¹⁴ İbârenin merak edilmesiyle birlikte ârif kimse için işâret etmek yeterlidir.

¹⁵ Allâhım! Sözlerinin alâmetlerinin bereketinden, güzel sözlerinin meyvelerinden bizi faydalandır. İşlerimizi sâlih amel ve ecellerimizi felâh ile sona erdir. Senin kitabını okumayı ve gece gündüz senin büyük hitâbın ile meşgûl olmayı nasib eyle. Ey tan yerini ağartan Allâhım! Hem açıklama hem îmâ hem de bilinmezlik ile işâret edilen sözlerin faydasını bize ihsân eyle. Ey Fettâh! Başarı yolunun rehberi olan sevgili peygamberin hürmeti için sana duâ ediyorum. Hamd her zaman Allâh'a mahsûstur. Zâhîren ve bâtinlen şükür O'nadır. Başlangıçta ve sonda salât u selâm Resûl'üne, rivâyet ve dirâyet (ince işleri kavrama) üstâdları olan âline ve ashâbına olsun.

Fi't-Tevhîd Eyzan**Mef'ülü mefâ' ilün mefâ' il****(ahreb maqbüz maqşür)**

Ey zât-ı tu ez şifât-ı mâ pāk (19) ey Allāh! Senün muqaddes zātuñ bizüm şifâtımızla muttaşif olmağdan münezzeh ü pākdür. Ya' nî (20) evşâf-ı imkân ve şifât-ı noqşândan münezzehsin. *Künh-ı tu birün zi hadd-i idrāk (21)* seni künh-i kibriyâ muqtezâ olduğı gibi bilmek hadd-i idrāk-i 'uqûlden nice yüz biñ merhale tşaradur. (22) *Hem ez tu münîr-i şem' -i encüm* nûrı senün zuhûr-ı feyzüñden alur yıldızlar şem' leri de. (23) *Hem ez tu büleñd kaşr-ı eflāk* senün irâdetün eli rif' atile merfû' dur felekler köşkleri de.¹⁶ [10b] (1) *Ādem be-tu şod mükerrem er nî* Ādem senün ikrāmuñ ile mükerrem oldı yoğsa *peydâst maqâm-ı zerre-i hāk (2)* toprak zerresinün yeri bellüdür. Şanınuñ muqtezâsı i' tibârsuz olup yok hisâbında qalmağdur. (3) *Ez mihr-i tu her sefide-dem çarh* senün mağabbetüñden her şabâh felekler *dürrâ'a-i niğün zened çāk (4)* gök gömlegini yırtup sevgüsü güneşin gündüz gibi 'âleme âşikâre [vurur.] *Perverde-i ebr-i rağmet-i tust (5)* senün rağmetün buludunuñ reşha-ı feyz-i bî-dirîğı ile beslenmişdür. *Hem çün gül ü lâle hâr u hâşāk (6)* gül ile lâle beslendiğı gibi dikenler çörlere çöpler dağı beslenmişdür. Ya' nî feyz-i bârân-ı (7) luğf cümleye berâberdür. Tefâvüt ü noqşân qabûl ve telaqqî kuşurundandır. *Der şayd-geh-i dilâverânet¹⁷ (8)* senün 'ışkuñ meydânınıñ bahâdurlarınıñ avları yerinde *ervâh-ı quds şikâr-ı fitrāk* quds¹⁸ maqâmınıñ (9) ulu melekleri terküye a' ılu şaydlarıdır. *Râhiş pür ez hağar reh-i 'ışk* korçuluğları çok (10) bir yoldur 'ışk yolu. *Āncâ heme reh-zenân-ı bî-bāk* korçusuz yol urucılar hep andadır. (11) *Bî-bedrağa-ı inâyet-i tu* senün 'inâyetün kulavuzı delîl olmağsız *netüvân şok ez ân reh-i hağar-nāk (12)* ol korçulu yola gitmek olmaz. *Yâ Rab be-kemâl-i ân ki dâred* yâ Rabbî! Şol ulu maqbûl kulunuñ (13) kemâli hağkîçün *ber kisvet-i cân tırâz-ı levlāk¹⁹* ki anıñ cânınıñ 'izzeti libâsınıñ üstinde (14) *levlâke lemâ halaktü'l-kevn²⁰* teşrifinün şamâası başılmışdur. Ya' nî anuñ şânında *levlâke lemâ halaktü'l-kevn (15)* dinilmişdür. Seni hağk eylemek irâdeti ta' alluğı olmasa gökler yerler yaradılmağ libâsın giymezi dimekdür. (16) *K'ez cām-ı şafâ vü hum-ı vahdet²¹* keder-i ta' alluğât-ı nefsanıyyeden pāk olan qadeğden ve ta' addüd-i i' tibârât-ı (17) bâtıladan berî olup yek cihet olan zarf-ı şarâb-ı mağabbetden *der bezm-i mücerredân-ı çâlāk²² (18)* âlâyiş-i mağabbet-i dünyâdan mücerred olup meydân-ı mağabbetde cüst ü çâlāk olanlar meclisinde (19) *ân bâde havâle kon be-Câm²³* şol şarâb-ı 'ışkı havâle eyle Câmî'ye. Ya' nî sâkî luğfuña (20) şundurup gücüyle özüne tutdurup iç diyü ibrâm itdür. *K'ez vaşmet-i hestîş koned pāk²⁴ (21)* tâ ki anı vücûd-ı zillî müste'âr-ı i' tibârî 'ayb u 'ârından pāk eyleyüp envâr-ı fenâ-yı muğlak ile (22) tâb-dâr idüp andan soñra beğâ ba' de'l-fenâ ile cânını mağla' u'l-envâr eyleye.

[88a] (1) Harfü'l-Hâ'**Bağr-i muzâri'**

¹⁶ Derkenar: Senün kudretüñle yüksek olmuşdur felekler köşki.

¹⁷ Derkenar: Senün meydân-ı 'ışkuñ bahâdurlarınıñ şikâr-gâhında.

¹⁸ Derkenar: Ervâh-ı muğaddese ya' nî âlâyiş ü 'uyubdan pāk olan rûhlar terküye aşılu şikârdur. Qalanına i' tibâr yoğdur.

¹⁹ Derkenar: Sen olmasañ 'âlem ü âdem vücûd-ı devletini bulmazdı diyü cenâbından aña hiğâb olunmuşdur.

²⁰ Klasik edebiyatımızda sıklıkla iktibâs edilen *levlâke levlāk lemâ halaktü'l-eflāk* (sen olmasaydın; felekleri yaratmazdım) hadîs-i kudsisinin "sen olmasaydın; varlığı yaratmazdım" meâlindeki farklı bir kullanımı.

²¹ Derkenar: Küdürât-ı beşerıyyeden şaf u pāk olmağ şarâbından ve senüñle birliğe yitmek bâdesinün kûpundan.

²² Derkenar: 'Avâyık u 'âlâyıkdan hâlî ve mücerred olan sebük-rûh 'ârifler meclisinde.

²³ Derkenar: Câmî kuluña şol şarâb-ı şaf u şarfı şundur.

²⁴ Derkenar: Ki anı vücûd-ı müste'ârüñ 'ayb u 'ârından yuyup pāk ü şaf eyleye.

Mef'ûlü fâ' ilâtü mefâ' ilü fâ' ilün**(aḥreb mekfûf mekfûf maḥzûf)**

(2) *Ey cāvidān be-şūret-i a' yān ber āmede*²⁵ ey şahid-i ezeli ve vāhid-i mülk-i cemāl-i lem yezeli!
 (3) Dā'imā a' yān-ı mevcūde şūretinde görürsün. Ḥaḳīkatde gören gösteren görinen sensin. (4) Bir şıfat ile bir ḡayrı şıfatı görürsün ve bir cihetden cihet-i ta' ayyūn ile görürsün (5) ve bir ḡayriyyetden ḡaḳīkat-i temeyyüz ile gösterirsün. Cümle sensin arada ḡayrı nesne yok (6) *küllī şey'in ḡālikin illā veche*.²⁶ A' yān-ı mevcūdeniñ kimini nāzır idersin kimini manzūr. Ba' zısını (7) zāhir idersin ba' zını mazhar *hüve'l-evvelü ve'l-āḡiru ve'z-zāhiru ve'l-bāṭnu*.²⁷ *Gāhī nümūde zāhir* (8) *ü ki mazhar āmede* geh zāhir görürsün şıfat-ı bî-çünüña kā'inatı mir'at idersin. (9) Gāhī mazharlık şūreti gösterirsün. Cümle mevcūdāt senüñ müşāhede-i āyāt-ı kudret ü (10) ḡikmetiñ āyinesinde meşhūd olur *beyt ve fī küllī şey'in lehu āyetün/tezüllü 'alā ennehu vāhidü*.²⁸ (11) *beyt 'ibārātünā şettā ve ḡüsnüke vāhidü/ve küllün ilā zāke'l-cemāli yüşürü*.²⁹ *Ez rüy-ı zāt zāhirü mazhar yekist līk* (12) zāt-ı muḳaddes-i bî-çün cihetinden zāhir mazhar birdür lākin *ez rüy-ı 'aḡl in diḡerān diḡer āmede* (13) kıyās-ı 'aḡl u idrāk-i fikr cihetinden zāhir bir ḡayrı nesne mazhar bir āḡar nesne olmak añlanur. (14) 'Aḡluñ şanı cihet ü ḡavāssıla bilüp görmekdür. Bu görüşde böyle bilünür. Ḳayd-ı cihetden (15) itlāk ḡaşıl olıcaḡ ne varısa hep bir olur. Cümle vücūd libāsı geyenler birlige irerler. (16) İkilige yir ḡalmaz. Bundan mā' adası lisān-ı ḡāle gelmez. Defter-i şerḡ ü beyāna vāsī' olmaz. (17) Ḳuvvet-i ḡudsiyye ile bilenler bilür. Bilmeyen ḡiç bilse olmaz. *Bî-şūretest 'ışḡ veli' 'ışḡ şūretest* (18) māhiyyet-i 'ışḡ ḡaḳīkat-i maḡabbet vücūd-ı ḡārici ve şūret-i şūriden münezzeh ve muḳaddesdür. (19) Aşlā a' yān-ı ḡāriciyyede aña şūret yokdur. Lākin şūret-i cemāl ve peyker-i ḡüsn ü kemāl (20) sevmek ki aña lisān-ı 'örfde maḡabbet-i şūri ve 'ışḡ-ı mecāzi dirler. Māhiyyet-i 'ışḡ-ı ḡaḳīkiyye (21) bu 'ışḡ-ı mecāzi *ḡālib şode be-kisvet-i şūret der āmede* zuḡurımı' ta' ayyūni ḡālib olup (22) cām ile müdām yek-renk ve āb ile hevā yek-cihet ü hem-seng olmaḡın ikisi bir görinüp (23) biri birinden mümeyyiz olmayup anı gören bunu şānup bunu gören anı añlayup ikisini bir fikr itdüḡi gibi mecāzi ḡaḳīki ile mümtezic olup biri birinden imtiyāz bulmayup māhiyyet-i 'ışḡ şūret libāsında görünmişdür. Ammā ḡaḳīkatde şūretten beridür. Şūret añladuḡuñ anuñ mazharıdur. [88b]

(1) *Ma' ruf u 'ārifest be-her şūreti ki hest* 'ışḡ her ne şūretde ise ehl-i ma' rifet (2) ve şāfi-başıret olanlarıñ ma' lūmidur ve anlarıñ yanında cem'i vücūh ile 'ışḡ ma' rufāt-ı şer' iyye (3) ve ṡā'āt-i 'örfiyye ḡısmından olup her birisi müstaḡsen-i ṡbā'-ı selīme ve müstemleḡ-i (4) 'uḡul-i müstaḡimedür. Gerek 'ışḡ-ı şūri gerekse 'ışḡ-ı ma' nevī olsun. (5) Veyāḡud gerek 'ışḡ-ı ḡaḳīki gerek 'ışḡ-ı mecāzi olsun veyā gerek 'ışḡ-ı rūḡāni gerek (6) 'ışḡ-ı cismāni olsun. Her biri ṡavrında ve maḡallinde mendüb ve merḡübdur. (7) *Der çeşm-i münkirān çī ḡam er münker āmede* ehl-i inkār olanlarıñ nazar-ı bî-temyizinde vücūh-ı 'ışḡuñ (8) ba' zı münker olup bilmedüḡinden şer' ü 'örfde anuñ ḡüsnü aña ma' ruf görünmedüḡinden (9) ne ḡam! ḡuffāş-ı bî-başıret ve nā-binā-yı fāsidi'l-ḡilḡat nūr-ı şems-i 'ālem-ārāya (10) inkār itdüḡünden 'ālemdede āfitāb-ı cihān-tāb olmamaḡ mı lāzım gelür? Nihāyet ol şakī bu ḡürşid-i (11) 'ālem-efrūzuñ feyz-i 'āmından maḡrūm olur. Noḡşān kendüden ḡüsrānı daḡı kendüye rāci'. (12) ḡaḳīkat güneşi 'ālemi münevver eyleyüp nazarı āfetden selīm olanlar bî-ḡicāb bilā-irtiyāb (13) temāşā eyleyüp 'adidü'l-ezyāl ve cedidü'l-emşāl intifā' u istimā' bulıyorlar. (14) Ma' nāda bu da' vā ikāmet-i bürḡāna muḡtāc degildür. Gözi olanlar nazar itsün görsün (15) *ān çī 'ayānest çī muḡtāc-ı beyānest*.³⁰ *Der mevṡın-ı zuḡur u bütün nist ḡayr-ı ü*³¹

²⁵ Derkenar, beyt: ḡüsn-i ḡiç ez rüy-ı ḡübān āşikārā kerde'î/Pes be-çeşm-i 'āşikān ān rā temāşā kerde'î. Tercüme: Vech-i ḡübāndan çü ḡüsnüñ āşikārā eyledüñ/Çeşm-i 'uşşāḡıla kendüni temāşā eyledüñ.

²⁶ "O'nun zātından başka her şey yok olacaktır..." Kasas/88.

²⁷ "O Evvel ve Āhir; Zāhir ve Bāṡın'dır." Hadid/3.

²⁸ Her şeyde O'nun varlığını, birliğini gösteren bir alāmet vardır.

²⁹ İfadelerimiz çeşitlidir fakat senin güzelliḡin tektir ve bütün ifadelerimiz bu güzelliḡine işāret eder.

³⁰ Tasrihe gerek duyulmayacak kadar açık.

³¹ Derkenar: 'Ālem-i imkānda gerçek mevcūd olmak şūretinde her ne varısa hemān ol mevcūd-ı ḡaḳīkatdür.

(16) zâhir ü bâtin ve hafî vü celî ve mekşûf u mestûr olup ‘ayân u nihân ve gizli (17) vü âşikâre olmak yerinde ol cemâl-i bî-mişâl ve kemâl-i bî-zevâlden ğayrı nesne yokdur. (18) Gizli O’dur, âşikâre O’dur, görinen O’dur görünmeyen O’dur, açılan O’dur, açılmayan O’dur, (19) bellü olan O’dur, bellü olmayan O’dur. **Beyt** ki heme üst her çi hest yakın/(20) cân u cânân u dilber ü dil ü dîn.³² **Beyt** heme ‘âlem ziyâ-ı nûrullâh/leyse fî cübbeti’l-vücûd-ı sivâh.³³ (21) *Her çend k’ez zühûr u bühtün ber ter âmede* egerçi ol hüsn-i bî-‘adîl ve vech-i cemîl cemî‘ (22) evşâf-ı zühûr u bühtün ve istitâr u Bürûz ve celâ vü hafâdan müte‘âlî vü müstağnidür. (23) Lâkin idrâk-i ehl-i ‘irfân ve ‘ilm-i erbâb-ı îkâna nazar zâhir ü bâtin ve cümle evşâf-ı inkişâf u [89a] (1) ihticâbıla ittîşâf bulan oldur. Ğayrı nesne degildir. Arada ğayrı yokdur, nice andan ğayrı olsun? (2) **Beyt** bu bir sözdür diyen bilmez işiden aňlamaz hem/yiter bu deňli artık tınma epsem.³⁴ (3) *Gâheş keşide câzibe-i ‘âşık ‘ayân gâh ol dilber-i meyyâlî ‘âşıklık câzibesini* (4) mütemâyil eyleyüp âşikâre ‘âşıklar hâlâtı izhâr idüp *bâ-dâğ-ı ‘âşikâne belâ-perver âmede* (5) ta‘ ayyüni vücûdında ‘âşık u pür-sûzlar dâğı gibi pür-nişân gösterüp ‘unşur-ı belâyı (6) terbiyyet eylemek mühimme kifâyet eyleyici olmuştur. Her ‘âşık-ı mühterik-i dâğ dâr-ı ciger-hâr ki görürsin (7) hemân ol ma‘şûk-ı fâ’ik-i müşfik kendüsidür. Şaķın yañılıp yañılış aňlayup (8) ğayr şanayın dime ki maħrem-i ħarîm-i ‘ışk olmağdan maħrûm olursın. *Gâheş girifte cilve-i ma‘şûz der âstîn* (9) ahyânen ol baħşende-i cemâl-i cemîlân ve dehende-i kemâl-i eşkâl-i hûb-rüyân irâdeti (10) kümün içinde kabza-ı taşarrufunda ma‘şûklık şivesi tıutup cümle ħalk-ı ‘âlemi ħuşuşan (11) ħavâşş-ı benî âdemi cemâl-i fâ’iki’l-kemâl-i fâriğü’z-zevâline ‘âşık-ı bî-medâr eylemek için (12) *ber sekl-i dilberân peri-peyker âmede* peri yüzli dilber şüretinde tal’at-ı şun’-ı bî-enbâzını (13) müşâhede itdürüp cümle ‘âķilleri mecnûn ve cemî‘ şâhib-i başiret kâmilleri meftûn eylemişdür. (14) Muħibb ü ħabîb ‘âşık u ma‘şûk kendüsidür. Bizi ara yirde bahâne eyleyüp birimizün şeklini (15) mazhar-ı cemâl-i lâ-yezâlî eyleyüp birimizün göziyle ol cemâl-i bî-mişâli temâşâ eyler. İnsân eline (16) âyine alup kendünün mişâl-i cemâlini anda müşâhede itdüğü gibi. Zehî devlet bunu böyle aňlayanlar (17) hoş sa‘âdet evlâd-ı ħâk-i ħuşke ki kimi mazhar-ı cemâl ve kimisi vâsiṭa-ı nazar-ı kemâl-i hâl olmuştur (18) *fetebârekallâhu aħsenü’l-ħalıķın*.³⁵ *Yek câ nişeste ber ser-i şadr-ı celâl câh* ol mutaşarrıf-ı cemî‘-i (19) memâlik-i şürî vü ma‘nevî ve muşarrıf-ı cümle eşkâl ü aħvâl-i rûhânî vü cismânî bir yirde (20) ‘azamet ü celâl ü kibriyâ manşibını şadr-ı refî‘inde oturup küllü kâ’inât ve ser-â-ser mümkinât (21) cenb-i ‘azametinde zâ’il ü muzmaħil olup ħayyiz-i i‘tibâr-ı vücûda gelmeyüp meşâbe-i medâr-ı ‘ademde ħalmağçün (22) *v’ez cümle serverân-ı cihân ber ser âmede* cümle ekvân u cemî‘ cihân ser-efrâzlarından (23) mümtâz olup anlarun her birisi verâ-yı ħicâb-ı ħafâda mütevârî ve derûn-ı kümün-ı inzivâda i‘dâm ile mütesâvî olmuştur. [89b] (1) *Yek câ fikende ħırķa-ı faķr u fenâ be-düş* ol mütenezzil-i münâzil-i zühûr u Bürûz ve mütezemmil-i (2) melâbis-i celâ vü ħafâ bir yirde daħı tevâzu‘-ı miskînân ve tenezzül-i dervişân ħırķasını (3) şun’-ı bî-çünü omuzına şalup faķir ü ‘âciz ve muhtâc u bî-kes zelîl ħullarına (4) ħadr virüp ol âĥiret serverlerini meclis-i in‘âm-ı ħâşşında aşķâb-ı şadr eylemekçün (5) *muhtâc-vâr ħalka zenân ber der âmede* ħanî-i muṭlağ iken ihtiyâc ‘arz ider gibi ħalâa-ı (6) bâb-ı izhâr-ı luṭfi taħrik iderek bezl-i fazl-ı inâyet ħapusına gelüp *ekriḏullâhe ħarḏâ* (7) *ħasenâ*³⁶ ħükmünü mâlik-i nişâb-ı iħsân olan ħullarına beyân eyleyüp lisân-ı su’âlî (8) ħâmûş olan muhtâclara ħağķ-ı muḳayyenlerini ve rızķ-ı maḳsum-ı mübeyyenlerini isteyüvirür. (9) Ne ecmel tevâzu‘ ne güzel tereffu‘ *fesübĥânallâhi rabbi’l-‘âlemin*.³⁷ *Her câ pey-i nezzâre* (10) *sitâdest*

³² Derkenar: Cân didüğü cânlar cânı diyü ad tağdığun ve dilber ‘ibâretile ta‘bîr itdüğü ve gönül ve dîn diyü söyledüğü hep Ol’dur.

³³ Derkenar: Cümle ‘âlemde mevcûd olan Allâh Te‘âlâ’nuñ zât-ı bî-hemtâsı güneşinün nürnuñ ziyâsidür. Vücûd libâsinün içinde Allâh Te‘âlâ’dan ğayrı nesne yokdur. *Leyse fî cübbeti sivâllâh* benim kâleb-i kâbiliyyetimde âşâr-ı şinâ‘at-ı ilâhiyye’dan ğayrı nesne yok.

³⁴ Beytin ikinci musrasında bir tef’ile eksiktir.

³⁵ “Yaratanların en güzeli olan Allâh; ne yücedir!” Mü’minûn/14.

³⁶ “Allâh’a güzel bir borç verin.” Müzzemmil/20.

³⁷ Âlemlerin Rabb’i olan Allâh’ı tesbîh edin.

muntaẓır ol tâlib-i temâşâ-yı hüsni ü behcet ve râğıb-ı muţâla'a-ı şibâhat-i (11) tal'at her yirde cümle mazanne-i zuhûr ve mevzi'-i huẓûr olan maħallerde müşâhede-i cemâl (12) ve mülâhaza-ı kemâl eylemek için hâzır olup nazar eylemege muntaẓır olmuştur. (13) *Manzûr hem hodest ki ber manzar âmede* temâşâ budur ki nazar idüp görecegi (14) nâzır-ı irâdetinûn manzûrı olcağ gine kendünûn cemâl-i şun'ıdır ki mevzi'-i nazarda zâhir olmuştur. (15) **Beyt** gören kendü görinen kendüsüdür/ara yirde 'aceb bilsem ne vardur. (16) *Be'nmûde rûy-ı behr-i temâşâ-yı 'âşıkân* ol maħbûb-ı mütemâyil ve ħabîb-i mergûb-ı mütenezzil (17) 'âşık-ı şâdıklar cemâl-i fâ'ikini temâşâ itmekçün vech-i vecîh-i bî-şebîhini gösterüp (18) niķâb-ı ħicâbı keşf eylemiştir. *V'ân geh güşâde çeşm temâşâ ger âmede* andan şoñra (19) râğbet ü maħabbet gözi açup ol tal'at-ı bî-mânendi temâşâ eyleyici olmağa gelüp (20) kendü hüsniye kendü göziyle temâşâcı olmuştur **beyt** hüsni-ı ħûş ez rûy-ı ħübân âşikâre kerde'î/ (21) *Pes be-çeşm-i 'âşıkân ânra temâşâ kerde'î*³⁸ **beyt** sen seni sevdün benüm şuçum nedür/ (22) töhmet eylesin baña sevdük diyü dîdârûñ.³⁹ *Hem-râh-ı vaħy küşte vü rûhü'l-ķuds şode* (23) ol mütekellim-i kelâm-ı bî-cün ve mün'im-i na'im-i ħayr-ı memnûn ħazretiniñ irâdeti daħı âyât-ı tenzîl [90a] (1) ve inzâl-i kelimât-ı kitâb-ı celîl ta'ayyuni ile muķârin olup Cibril ü nâmûs u emîn-i vaħy (2) ve rûhü'l-ķuds esmâsıyla müsemmâ olup kelâm-ı mu'ciz-nizâmını cümle ervâħa mâdde-i ħayât (3) ve meded-i beķâ vü şebât eyleyüp *nefaħtü fîhi min rûhî*⁴⁰ sırrını izħâr eylemiştir. (4) *Peyğâm-ı ħod resânde vü peyğamber âmede* irâdet-i bî-illeti ve minnet-i bî-zînneti iķtizâ (5) itdügi yire kendü aħbâr-ı esrâr-ı sa'âdet-medârını irişdürüp peyğamber ve resûl olup (6) istedüğine istedügi gibi kendü ħaberini kendü yetişdirmiştir. Vaħy oldur, mühî oldur, (7) mühâ oldur, resûl oldur, mürsil oldur, mürsel oldur. Bunlaruñ cümlesi bi'z-zât ve'l-ħaķîķa (8) vâhid ü mütteħiddür ve bi'l-i'tibâr ve's-şifât müteğâyir ve müte'addiddür. Bu maķâmda bundan (9) daħı evfâ ve a'lâ kelâm vardur lâkin bizüm mecâlimizden fâ'ik mecâl ve bizim ħâlimizden sâbık ħâl (10) gerekdür ki ol maķâl edâ olma *li'l-'ârifi yekfi'l-işâre ve li'l-ğâfili lâ-yücdi taṭvîlü'l-'ibâre*.⁴¹(11) *Baħrist müttefik ki zi evşâf-ı muħtelif* cümle mevcûd biri birine uyar bir deñizdür. (12) Biri birine uymaz vaşflar ile mevşûf olmağ ħaysiyyetinden temeyyüz ü tekeşşür ve televvün ü teğayyür (13) ħâşıl olup her biri bir isimle müsemmâ olur. Nitekim 'unşur-ı mâ ve ṭabî'at-ı âb-ı muşaffânûñ (14) aşlı birdür. İ'tibârât ile müteğâyir olur. *Bârân u ķaṭre vü şadef ü gevher âmede* biriniñ adı yağmur (15) biriniñ tamlâ biriniñ şadef biriniñ gevher olmuştur. Aşlıda hep birdür. Aşlından ibtidâ ayrılup (16) şehâb u riħ vâsıtasıyla bir müsteķarra teveccüh eyleyüp vâşıl olmağ şadedinde yağmur dirler. (17) Ol aşlıdan ayrılan fer'ûñ eczâsı biri birinden ayru düşüp dâne dâne her biri bir merkezde (18) müteħayyir olduğı nisbetle ķaṭre dirler. Ol ķaṭreleruñ ba'zısı bir maħall-i ķâbilde ķarâr idüp (19) andan bir nesne mütekevvin ü mütevellid olcağ maħalle şadef, ħâlde gevher dirler. Bu cümlesi bi'z-zât (20) müttefik ve mütteħid ve bi'l-i'tibâr muħtelif ü müte'addiddür. *Birün zi 'işķ u 'âşık u ma'sûķ ħiç nîst* (21) 'âlem-i kevn ü dâ'ire-i vücûdda 'işķ u 'âşık u ma'sûķ ismiyle müsemmâ olmağ ħükminden ħâric olur. (22) Hiç nesne yokdur her ne varısa beher ħâl bu üç ismden birisiyle müsemmâdur. (23) Bu nüktenûñ fetħ ü ħallini cidd ü ihtimâm ve diķķat-i tām ile tefekkür ü tedebbür eylemek gerek. Bu müşkil muğlağ mu'ammâdur. [90b] (1) *İn her dü ism müştak u ân maşdar âmede* bu üç lafz ise ikisi müştak birisi (2) me'ħaz-ı iştikâķ ve maşdar-ı ittifâķ vâķi' olmuştur. Müştak ile me'ħaz-ı iştikâķ (3) ortasında olan münâsebet-i tām ve nisbet-i mâlâ-ķelâm ednâ 'aķlî olup fi'l-cümle (4) muķayyed-i mât-ı 'ilm ile âşinâlığı olanlara maħall-i nizâ' olmağ ħadd-i imtinâ'a mütteħiddür. Bundan ziyâde (5) baş-ı kelâm

³⁸ Ne zaman ki güzellerin yüzünden kendi güzelliğini açığa çıkardın, o zaman âşıkların gözüyle kendini seyrettin. Bu beyit, birçok şair tarafından manzum olarak Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu konuyla ilgili bir yazı için bk. Muhsin Macit, "Molla Câmî'nin Osmanlı Edebiyatına Tesiri-I", *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*. 7 (20), 1991, s. 519-529.

³⁹ Beytin ilk mısrasında bir tef'ile eksiktir.

⁴⁰ "O'na rûhumdan üflediğim vakit..." Hicr/29.

⁴¹ Ârif kişi için işâret etmek yeterlidir fakat gâfil kimse için ibâreyi uzatmak bile işe yaramaz.

bâ' iş-i melâm olur. Anlayanlara kifâyet ider anlamayanlara eṭbâḳ-ı semâvâtı (6) şerḥ ü beyân ile mâl-â-mâl eylesen yerile nesne fehmi eylemez. *Müştaḳ çü nîk der nigerî 'ayn-ı maşdarest* (7) Müştakka cevdet-i fikr muktezâsı üzre im'ân-ı nazar eyleyüp diḳḳat ile baḳsañ maşdar kendüsüdür. (8) Hemân ortada tefâvüt ednâdan ednâ cüz'iden cüz'î bir nisbet ve izâfetdür. Ol daḳı (9) 'arız ve zâ'ıldür. ZâtiyyŞt 'arziyyât ile mütebeddil ü müteḡayyir olmaz. 'Ayn-ı 'ibret ve başar-ı (10) başiret ile deñeseñ müştaḳ didüḡün hemân maşdardur. Vech-i zuhûrına niḳâb-ı ta'ayyün (11) tekevünüñi ḥicâb eyleyüp saña kendüsünüñi perde ardından göstermişdür. Perdeyi ḳaldurırsañ (12) perde-dârı 'ayn-ı yaḳîn ile müşâhede eyleyüp 'ilm-i yaḳîn ile bilürdüñ ki hep bir olup (13) ikilik vehm ü ḥayâlden gelüp iki şandüḡün senüñ nazaruñ ḳuşurundan ve başaruñ (14) fütürından imiş *allâhümme eṭaḥ ebşârenâ ḥattâ nera'l-ḥaḳḳa kemâ hüve ve nüşâhidü veche'l-maṭlûbi* (15) *kemâ yenbaḡî yâ Fettâḥe'l-ḳulûb yâ 'Allâme'l-ḡuyûb.*⁴² *K'ânder şıfât-ı zâhir-i ḥod mużmer âmede* (16) ki ol maşdar kendünüñ zuhûrına müte'allik olan şıfât-ı ta'ayyünde mużmer ü müstetir olup (17) fezâ-yı vücûdda cevân eylemişdür. Tâ ki ulü'l-ebşâr olanlar istibşâr ile bî-vuḳûf-ı (18) aḡyâr cemâl-i bî-mişâl-i dil-dârı ve eşḳâl-i mütenevvî'î'l-kemâl-i ḥüsn-i yârı müşâhede (19) ve temâşâ eyleyüp cümle kâ'inâtı iltifâtdan isḳâṭ eyleyeler. 'Aceb budur ki arada (20) aḡyâr yoḳdur kim ṭuymanın kimi temâşâ eylerler? Bu bir temâşâdur ki vehm ü ḥayâle böyle (21) ilḳâ olunur. Egerçi vehm ü ḥayâlün bu meydânda cevânı yoḳdur. Hele irâdet-i maḡbûb (22) böyle iḳtizâ eyler ki şöyle gösterile. Bu daḳı 'aşîḳ u ma'sûḳ arasında (23) bir dürlü lezîz ü laṭîf mu'âmeledür. Eger bu meşrebden bir çâşnî zevḳ itdüñ ise [91a] (1) beyâna muḥtâc olmayup bilürsin. Eger ol şarâbdan şürbün yoḡısa itnâb-ı kelâm eylemekde (2) bî-fâ'ide zaḫmet çekilür. *Neşḳüfte est cüz' gül-i vaḫdet be-bâḡ-ı 'ışḳ 'ışḳ bâḡında* (3) vaḫdet-i şırf u ferdiyyet-i ḥâliş gülünde ḡayrı nesne açılmamışdur. Her kevn ile mütekevvin (4) ve her levn ile mütelevvin olanlarıñ aşl u fer'i birdür. Egerçi şüret-i şekli müteḡayyirdür. (5) *Her çend ḡâhi aşfer ü ḡâh aḡmer âmede* meşelâ ba'zı şarı ve ba'zı aḳ ve ba'zı kızıl (6) olursa da levn ü zâv' 'avârisinden ḳaṭ' -ı nazar hep birdür. Bu levn ile mütelevvin (7) olan ol bir levn ile mütelevvin olan kendüsüdür. Ara yirlerinde fark' i'tibârî ve şüridür. (8) Ehl-i ma'nâ olanlar şürete i'tibâr itmezler. Anlarıñ maṭmaḡ-ı nazarları ḥaḳîḳatdür. Ḥaḳîḳatde (9) imtiyâz u ihtilâf yoḳdur. **Beṭ** şürete baḳmaḳ muḳallid cehlidür/ma'na gözler ol ki ma'nâ ehlidür. (10) *Câmî nedîde rengî ezân gül 'aceb medâr* Câmî ol gül-i vaḫdetden bir reng-i zuhûr-ı nûr-ı tecellî (11) müşâhede eylemişdür. Şür u ıztırâb ve nüfûr u inḳılâbdan her ne vâḳi' eyleser (12) ta'accüb eyleme. Anuñ ḥâlât-ı ḡarîbe ve intikâlât-ı 'acîbesini tañlamaḳ olmaz. (13) *Ger âam kebûd ḥırḳa çî nîlüfer âmede* eger ifrâṭ-ı ḡam ve ḥadden ziyâde elem çekdüḡünden (14) nîlüfer çiçeḡi gibi levni şaru ve ḥırḳası gök olsa yeridür. Ḥiç tañlamaḳ câ'iz degildür. (15) Bir kişi bir gülün reng ü büynüñ kemâl-i ḥâlini 'alâ vechi't-taḫşîl 'ilm-i yaḳîni ile bilür iken (16) ol gülün reng ü büyünden ḥiçbir şemme vü lem'a müşâhede itmeyüp bilüp bulmaya (17) ol kişi te'essüf ü teleḫḫûf ve taḫassür ü taẓaḫḫûr ile her ne işlerse ḥâline lâyıḳdur. (18) Kimse anı ta'accüb eylemek olmaz.

Sonuç

Edebiyat tarihimiz boyunca kaleme alınmış dinî, edebî, tarihî eserlerin ilmî usullerle Latin harflerine aktarılması klasik Türk edebiyatı araştırmacıları ve Türk kültürü için oldukça önemlidir. Bu tür eserlerden biri de şerhlerdir. Bu çalışmada henüz hayatı ve eserleri hakkında bilgi bulunmayan Vâsita isimli veya mahlaslı kişinin kaleme aldığı şerh üzerine bazı değerlendirme, tespit ve incelemeler yapılmıştır. Bu incelemelerle ortaya koyulan transkripsiyonlu metin, şerh çalışmalarına yeni bir halka daha eklemiştir. Şerhin erken denebilecek bir dönemde kaleme alınması, sıklıkla devrik yapıdaki cümlelerin kullanılması, arkaik kelime ve deyimlerin yapısı dikkat çekmektedir. Arkaik kelimeler ile bazı mısraların açıklamasında kullanılan istişhat beyitleri, özellikle metnin

⁴² Hakkı olduğu gibi görelim, talep edilene gerektiği gibi yönelelim diye gözlerimizi aç.

tarihlendirilmesi konusunda bazı fikirler sunmaktadır. Kelimelerin nasıl okunmaları gerektiğine dair herhangi bir açıklama yapılmaması vb. özelliklerle geleneksel şerhlerden ayrılan mezkûr eserin, tercümeyle yakın bir şerh hususiyeti gösterdiği de şârihin şerh boyunca kullandığı yöntemlerin ışığında tespit edilmiştir. Son bölümde Molla Câmî'nin şiirlerinden bazılarının şerhine de yer verilerek örnek metinler aktarılmıştır. Kaynakça bölümünün ardından mezkûr şerhin Zeytinözü İlçe Halk Kütüphanesi ve İstanbul Araştırmaları Enstitüsünde bulunan nüshalarının ilk ve son varakları da eklenmiştir. Bu çalışma, sayısı son zamanlarda artan şerhlerle ilgili araştırmaların yeni ve bilinmeyen bilgileri gün yüzüne çıkardığını/çıkaracağını bir kez daha göstermiştir. Son yıllarda şerh çalışmalarının sayısı gözle görülür bir şekilde artmıştır fakat birçok çalışmada da dile getirildiği gibi Türk edebiyatının hâlâ bir şerh sözlüğü oluşturulmamıştır. Bu sebeple farklı türdeki edebî eserler üzerine yapılan şerhlerin ele alınıp incelenmesiyle oluşturulacak bir şerh sözlüğü, bu konudaki eksiği de gidermiş olacaktır. Dolayısıyla araştırmacılar tarafından ortaya koyulan metin merkezli ve mukayeseli şerh çalışmaları, Türk edebiyatının şerh sözlüğünün oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

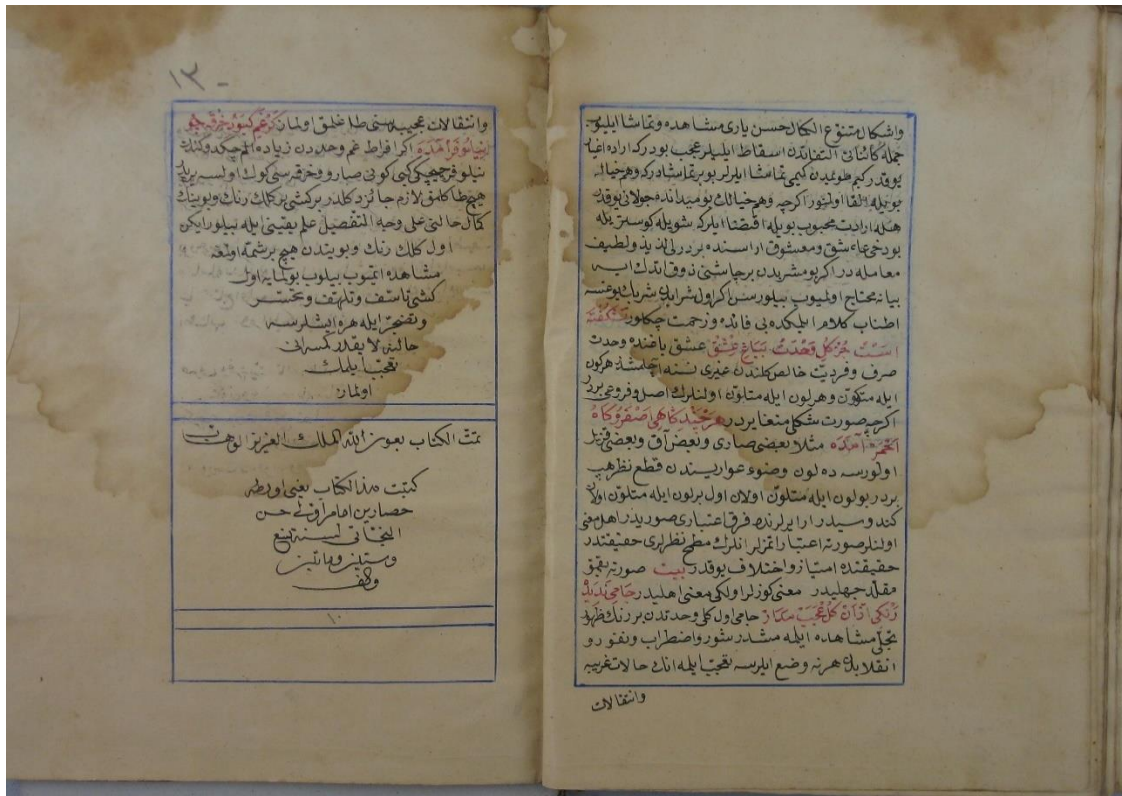
- Dağlar, A. (2007). Vassâf Tarihi Şerhinden Hareketle Şerh Kaynakları Meselesi. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2(4), 293-307.
- İpek, İ. (2019). *Neş'e Molla Câmî Şiirlerinin Şerhi (İnceleme-Tenkitli Metin)*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay.
- Kaska, Ç. (2020). Abdurrahman Câmî'nin Çihl Hadîs Adlı Eseri. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 8 (22), 241-258.
- Kılıç, A. (2007). Dağılmış İncileri Toplamak: Şerh Tasnifi Meselesi. *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu*, 12-13 Nisan 2007, İstanbul: İBB, 363-369.
- Kortantamer, T. (2004). *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*. Ankara: KT Bakanlığı Yay.
- Kut, G. vd. (2014). *İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yazma Eserler Kataloğu*. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay., 3 Cilt.
- Macit, M. (1991). Molla Câmî'nin Osmanlı Edebiyatına Tesiri-I, *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, 7 (20), s. 519-529.
- Okumuş, Ö. (1993). Câmî Abdurrahman. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 7, s. 94-99). İstanbul: TDV Yayınları.
- Sevgi, A. (1999). Molla Câmî'nin Besmele Şerhi ve Türk Edebiyatına Tesirleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 1-50.
- Tarlan, A. N. (1981). *Edebiyat Meseleleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ünver, İ. (1993). Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler. *Ankara Üniversitesi DTCF. Türkoloji Dergisi*, XI (1), 51-89.
- Vâsıtâ, *Kasâ'id ü Gazeliyyât-ı Mevlânâ Abdurrahmân Câmî*. Suna ve İnan Kırâç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, Yz_000012.
- Yavuz, S. (2020). Sahhâf Ahmed Rüşdî'nin Şerh-i Divân-ı Urfî-i Şîrâzî Adlı Eseri. *Türkiyat Mecmuası*, 30(2), 757-790.
- Yavuz, S. (2022). Tuhfe-yi Vehbî'nin Bilinmeyen Bir Şerhi Üzerine. *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi MUTAD*, IX (2), 404-428.

Ekler

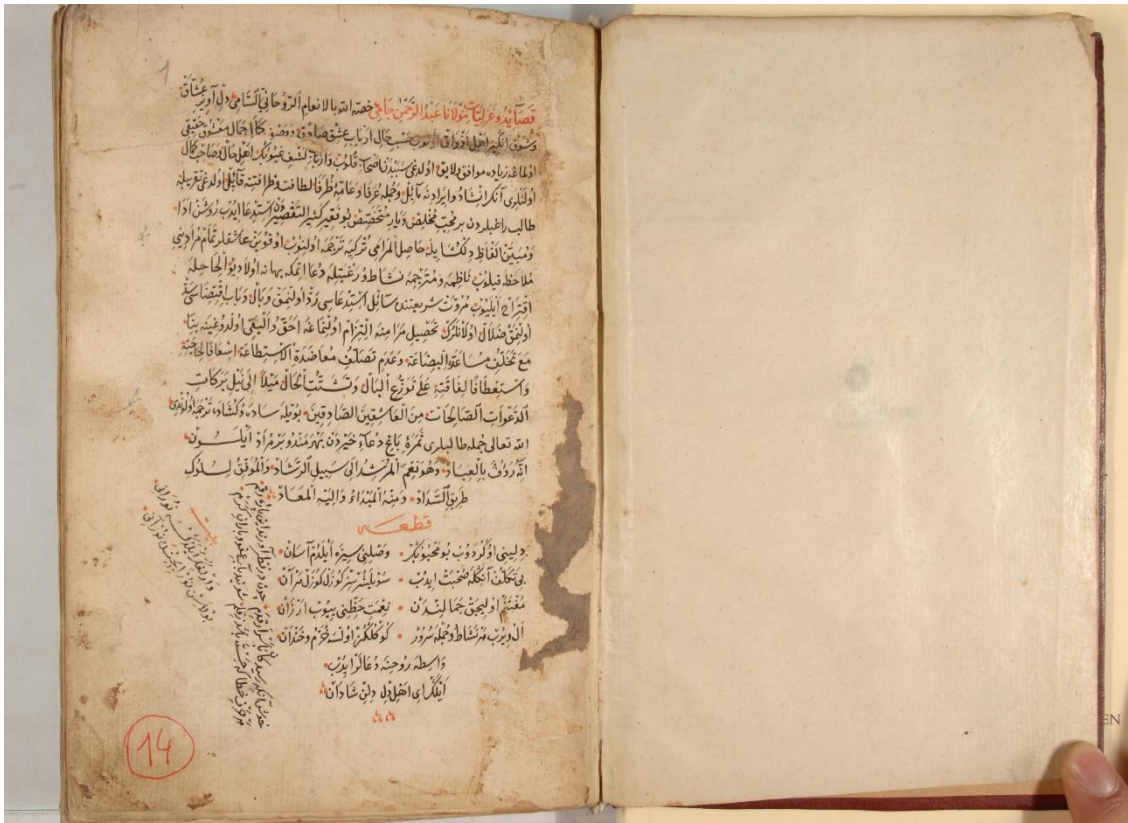
Ek-1: Câmî Dîvânî Şerhi Zeytinoğlu Nüshasının İlk Vırağı

Ek-2: Câmî Dîvânî Şerhi Zeytinoğlu Nüshasının Son Vırağı

Ek-3: Câmî Dîvânı Şerhi İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Nüshasının İlk Varağı

Ek-4: Câmî Dîvânı Şerhi İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Nüshasının Son Varağı

